

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Mgr. Róbert Hajas

**Kúpna zmluva v Knihe proroka Jeremiáša
Exegéza Jer 32,10–15**

Rigorózní práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L.

Praha 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Žiline dne 23. května 2024

Róbert Hajas

Bibliografická citace

Kúpna zmluva v Knihe proroka Jeremiáša. Exegéza Jer 32,10–15. [rukopis]: rigorózní práce / Róbert Hajas. -- Praha, 2024. – 52 s.

Anotace

Licenciátna práca sa zaoberá naráciou o Jeremiášovej akvizícií poľa v Jer 32. Kniha proroka Jeremiáša sa v starovekom gréckom preklade podstatne líši svojou dĺžkou a usporiadaním obsahu od hebrejského textu. Viaceré štúdie preukázali, že rozdiely medzi dvomi formami knihy Jer nie sú výsledkom aktivity prekladateľa. Tieto rozdiely je možné skôr vysvetliť tak, že dlhšia forma v masoretskom texte môže byť v skutočnosti výsledkom redakčných zásahov do hebrejského textu a že kratšia forma knihy Jeremiáša v Septuaginte môže v skutočnosti na pozadí gréckeho prekladu verne odrážať starší model hebrejského textu. Predložená práca sa v tomto zmysle sústreďuje na rozdiely medzi hebrejskou a gréckou verziou narácie v Jer 32,10–15 a dochádza k záveru, že dlhšia forma narácie je výsledkom reлектúry a reinterpretácie prorockého symbolického úkonu Jeremiáša na základe Iz 8,16 a 30,8.

Klíčová slova

Jeremiáš, prorocký symbolický úkon, kúpna zmluva, zapečatený zvitok, exegéza, reлектúra, redakcia textu, masoretský text, Septuaginta, textová komparácia, dejiny textu.

Abstract

Deed of Purchase in the Book of the Prophet Jeremiah. Exegesis of Jer 32,10–15.

The licentiate thesis focuses on the narrative of Jeremiah's acquisition of a field in Jer 32. The Book of Jeremiah in the ancient Greek translation differs significantly from the Hebrew text in length and in order of the contents. Many studies have demonstrated that these differences are not a result of the interventions of the Greek translator. They may be rather interpreted in the sense that the longer massoretic text is due to a later redactional activity, and that the shorter form of Jeremiah in the Septuagint may in fact point to a more ancient Hebrew text which served as a Vorlage for the Greek translation. The proposed thesis focuses on the differences between the Hebrew and Greek form of the narrative in Jer 32:10–15 and concludes with a proposal to understand the longer form of the narrative as a result of reinterpretation of the prophetic sign act of Jeremiah on the basis of Is 8,16 and 30,8.

Keywords

Jeremiah, prophetic sign act, de Bibliografická citace
Kúpna zmluva v Knihe proroka Jeremiáša. Exegéza Jer 32,10–15. [rukopis]:
rigorózní práce / Róbert Hajas. -- Praha, 2024. – 52 s.

Počet znakov (včetně mezer): 102 309

Obsah

Úvod.....	7
1. Vymedzenie témy.....	9
1.1. Kompozícia a opis Jer 32.....	9
1.2. Charakteristika rozdielov.....	11
1.3. Metóda a pracovná hypotéza.....	12
2. Úkon kúpy poľa v Jer 32 – textová komparácia.....	16
2. 1. Notársky úkon vo v. 10–15 podľa Septuaginty.....	16
2.2. Notársky úkon podľa Masoretského textu.....	25
2.3. Zhrnutie textovej komparácie.....	41
Záver.....	48
Zoznam použitých skratiek.....	50
Zoznam literatúry.....	51

Úvod

Kniha proroka Jeremiáša predstavuje pre exegetov mnoho výziev pre snahu porozumieť komplexným okolnostiam jej vzniku, dejinám textovej transmisie a literárnej kompozície. K tomu pristupuje tiež skutočnosť, že sa nám táto kniha zachovala v dvoch výrazne rozdielnych textových formách, v hebrejskej a gréckej. Staroveký grécky preklad (Septuaginta) sa od hebrejského textu podstatne líši svojou dĺžkou a tiež aj usporiadaním obsahu, t. j. poradia veršov, či celých kapitol. V minulosti sa rozdiely v dĺžke textu pripisovali gréckemu prekladateľovi, prípadne nejasným dejinám transmisie. No boli tiež aj exegeti, ktorí dávali prednosť gréckemu zneniu pred hebrejským.

Objav kumránskych biblických textov vrhol nové svetlo na túto otázku. Ukázalo sa totiž, že v prípade knihy Jeremiáša existuje možnosť, že dlhšia forma knihy zachovaná v masoretskom texte môže byť v skutočnosti výsledkom redakčných zásahov do textu. Kratšia forma knihy Jeremiáša zachovaná v Septuaginte môže naopak na pozadí gréckeho prekladu verne odrážať starší hebrejský model textu, ktorý bol kratší ako súčasný masoretský text. V nadväznosti na to viaceré štúdie gréckeho textu knihy demonštrovali, že grécky preklad možno chápať, minimálne v naratívnych celkoch, ako relatívne doslovný. V týchto otázkach však nepanuje medzi exegetmi všeobecná zhoda.

Do tohto kontextu vstupuje naša štúdia narácie v 32. kapitole, pričom okrem príspevku k porozumeniu dejinám textu knihy chceme ponúknuť nový výklad kúpnej zmluvy v narácii v. 10–15, ktorý budeme skúmať oddelene v jeho gréckom a hebrejskom znení tak, aby sme získali koherentný pohľad na kúpnu zmluvu Jeremiáša v rámci respektívnych foriem samostatne a mohli ich následne porovnať zo zreteľom na rozdiely medzi gréckym a hebrejským znením textu. Cieľom porovnania je určiť, či je možné tieto tieto rozdiely považovať za také, ktoré charakterizujú rozdiely medzi kratšou a dlhšou formou knihy vo všeobecnosti a či je možné kolektívne určiť ich pôvod a mechanizmus vzniku, t. j. ich *raison d'être*.

Túto otázku porovnania dvoch foriem narácie Jeremiášovej kúpnej zmluvy riešime v 2. kapitole našej práce, ktorá tvorí samostatnú kapitolu pripravovanej dizertačnej práce. Predchádza jej krátke predstavenie témy prorockého symbolického úkonu

Jeremiáša v kontexte kapitoly, stručná charakteristika rozdielov medzi gréckym a hebrejským textom a diskusia ohľadom metódy.

Naša téza sa opiera o presvedčivé výsledky publikovaných štúdií, ktoré podporujú tvrdenie, že grécky kratší text reflektuje relatívne verne svoj hebrejský model a že dlhšia forma knihy je výsledkom cielenej redakčnej aktivity, ktorej výsledným produktom je súčasný dlhší hebrejský text knihy. V prípade našej narácie budeme argumentovať, že dlhšia forma narácie v hebrejskom texte Jer 32 je výsledkom redakcie, ktorá sa opiera o reлектúru lexikálne a kontextuálne blízkych textov v knihe proroka Izaiáša.

Vzhľadom na charakter rozdielov medzi hebrejskou a gréckou formou narácie v Jer 32, nie je možné pri evaluácii rozdielov medzi hebrejským a gréckym textom celkom eliminovať aspekt subjektivity. Pre solídnejšie argumenty na podporu našej tézy ohľadom pôvodu rozdielov medzi kratšou a dlhšou formou knihy sú potrebné ďalšie dôkazy, ktoré môžu eventuálne ponúknuť historické staroveké kontrakty z archeologických nálezov na Blízkom východe. Tomuto výskumu vo vzťahu ku kúpnej zmluve proroka Jeremiáša sa chceme venovať v ďalšej časti pripravovanej dizertácii.

1. Vymedzenie témy

Kúpna zmluva, ktorú vyhotoví prorok Jeremiáš v kontexte kúpy poľa tvorí jadro narácie v Jer 32,6–15. V kontexte celej knihy je 32. kapitola (MT) súčasťou väčšieho celku kapitol 26–45, v ktorých dominujú prísľuby spásy. Kúpa poľa je jedným zo symbolických prorockých úkonov, ktoré sa v knihe Jer nachádzajú. Niektoré z týchto úkonov sú spojené s ohlásením súdu a trestu.¹ Kúpa poľa je spojená s prísľubom spásy a návratu zo zajatia, ktoré Pán ohlasuje prostredníctvom proroka. Tento prísľub je naviazaný v kontexte knihy na kapitoly 30–33, ktoré tematicky spája námet Božích prísľubov obnovy a ohlasenie spásy. Jeremiáš sa v tejto časti spomína viac menej okrajovo, keď je mu pripisovaná autorita proroka v ohlasovaní prísľubov obnovy. V Jer 32 je naopak ústrednou postavou a konateľom, pričom tu po prvý krát má aj spoločníka, Barucha, ktorý má úlohu svedka v ohlasovaní prísľubu spásy.

1.1. Kompozícia a opis Jer 32

Kapitola 32 (=39 v LXX) sa dá rozdeliť do nasledujúcich častí:

1. Historický nadpis (v. 1–5)
2. Kúpa poľa (v. 6–15)
3. Jeremiášova modlitba (v. 16–25)
4. Božia odpoveď a potvrdenie prísľubu (v. 26–44)

Prvých päť veršov (vo forme narácie v 3. os.) uvádza kapitolu a dáva ju do kontextu vlády kráľov Judska a Babylonskej ríše. Ide o posledný rok kral'ovania Sedekiáša pred dobytím Jeruzalema a odvedením väčšiny obyvateľstva do babylonského zajatia. Jeremiáš sa v tomto kontexte nachádza v strážnom nádvorí, uväznený kráľom Sedekiášom, pretože prorokoval, že mesto, bude obsadené chaldejským kráľom a že judský kráľ bude vydaný do jeho rúk a odvečený do Babylonu.²

---

¹ Porov. Jer 13,1–11; 18,1–12; 25,15–29; 27,1 – 28,17; 43,8–13 a 51,59–64. Dokonca aj Jeremiášov osobný život sa má stať znamením súdu a záhuby pre Júdovcov, porov. Jer 16,1–9.

² Z kontexte životopisných údajov o prorokovi v knihe Jer má toto Jeremiášovo uväznenie skôr ochrannú funkciu, porov. Jer 37,21; 38,13.

Druhá časť je tiež naratívna. Na rozdiel od úvodu narácia začína v 1. os., prorok cituje slová, ktorými mu Boh oznámil (v. 7), že za ním príde jeho bratranec Hanmeel, aby mu ponúkol na odkúpenie svoje pole, ktoré sa nachádzalo v Anatote.³

Jeremiášov príbuzný prichádza k prorokovi do strážneho nádvorja a ponúka mu svoje pole, pričom sa odvoláva na jeho rodinné právo. Jeremiáš v tejto ponuke rozpoznáva Boží príkaz (v. 8). A tak pole kúpi (narácia pokračuje v 1. os.), zaplatí zaň striebrom (v. 9), vyhotoví dokument (dosl. knihu), t. j. kúpnu zmluvu, zapečatí ju, prizve svedkov a odváži danú sumu v striebre (v. 10). Potom zmluvu vezme (v. 11) a dá ju Baruchovi, svojmu tajomníkovi, pred svedkami a inými osobami (v. 12). Následne dáva pred nimi Baruchovi príkaz (v. 13), aby zmluvu vložil do hlinenej nádoby, aby sa bezpečne uchovala (v. 14). To, čo nasleduje, dáva tejto notárskej procedúre význam symbolického úkonu. Kúpna zmluva, ktorá sa má uchovať v hlinenej nádobe, má byť znamením Božieho prísľubu o priaznivej budúcnosti napriek blížiacemu sa dobytíu Jeruzalema a vyhnanstvu judského obyvateľstva. Majetky (domy, vinice a polia) sa ešte budú kupovať (v. 15), to znamená, že všetko sa nekončí dobytím mesta, ktoré prorok s neustálym naliehaním ohlasoval už dlhší čas.

Nasledujúce dve časti v kompozícii sa odlišujú od v. 6–15 zmenou literárneho štýlu. Jeremiášova modlitba (v. 16–25) aj Božia odpoveď na ňu (v. 26–44) majú parenetický charakter v próze. V prorokovej modlitbe zaznieva otázka: Prečo si mám kupovať pole práve teraz? Skaza sa neodvratne blíži k Jeruzalemu, v Jeremiášových očiach je už prakticky vydané babylonskému kráľovi (v. 25). Pánova odpoveď prorokovi (v. 26–44) potvrdzuje neodvratné zničenie Jeruzalema (v. 28–29) ako dôsledok idolatrie jeho obyvateľov (v. 30–35). Pán však dáva prísľub návratu zo zajatia (v. 37), prísľub obnovy zmluvy (v. 38–40) a priaznivej budúcnosti pre krajinu a jej obyvateľov (v. 41–42). V závere Pánovej paranetickej reči sa dáva význam prorokovmu symbolickému úkonu akvizície poľa pre budúcnosť, v ktorej sa budú podľa Pánovho prísľubu opäť kupovať polia, domy a vinice v celej krajine (v. 43–44).

---

³ Ide o jedno z kňazských miest, porov. Joz 21,18. Anatot, dnešné *'Anata*, sa nachádza asi 5 km severne do Jeruzalema.

1.2. Charakteristika rozdielov medzi MT a LXX v Jer 32 (39)

Pri zbežnom porovnaní sa dve textové formy tejto kapitoly, v hebrejskom a gréckom znení, príliš neodlišujú. Celkovo tieto rozdiely nemajú taký rozsah ako na iných miestach knihy. MT si zachováva charakter dlhšieho textu ako LXX, čo je jav, ktorý charakterizuje knihu Jer vo všeobecnosti, ale rozdiel medzi oboma formami Jer 32 je podľa Louisa Stulmana len asi 10 %.⁴

Väčší kvantitatívny rozdiel možno vidieť len vo v. 5 a 30, kde LXX ani v jednom prípade nečíta poslednú polovicu verša. Pokiaľ ide o ostatné odlišnosti, ide väčšinou o izolované výrazy, niekedy o výrazy a slovné spojenia, ktoré tvoria „plusy“ alebo „mínusy“ v MT alebo v LXX Jer 32.⁵ Pokiaľ ide o tému a obsah kapitoly, oba texty si zostávajú veľmi blízke.

Rozdiely teda priamo neodhaľujú ich charakter a nemôžno bezprostredne určiť okolnosti vzniku a ich pôvodu, ani vzťah medzi oboma textami. Pri pozornom čítaní však môžeme pozorovať, že niektoré rozdiely sú takého druhu, ktorý sa vyskytuje aj na iných miestach v knihe Jer, a sú teda charakteristické pre knihu ako celok.

Napríklad v našej kapitole má MT tendenciu explicitne uvádzať tituly osôb. Toto je charakteristické pre celú knihu v dlhšej hebrejskej forme. Tak napríklad Sedekiaš je nazvaný „judský kráľ“ (v. 1, 2, 3 a 4), Jeremiáš je nazvaný „prorok“ (v. 2), YHWH je „Boh Izraela“ (v. 14), „Sabaot, Boh Izraela“ (v. 15), „Adonaj“ (v. 18); titul „Adonaj YHWH“ vo v. 25 číta len MT. Túto tendenciu upresňovať tituly osôb však možno pozorovať aj v niektorých pasážach LXX, i keď v omnoho menšej miere. Nabuchodonozor je vo v. 1 označený titulom „babylonský kráľ“, Hanameel sa vo v. 8 označuje za syna „Saloma“, rovnako ako v predchádzajúcom verši. To je však skôr výnimka v gréckom texte ako celku, kde je tento druh „plusov“ v porovnaní s MT veľmi zriedkavý. Stručne povedané, tento typ rozdielov, ak sa na ne pozrieme izolovane prípad od prípadu, nepredstavuje dostatočný základ na to, aby sme mohli bezprostredne určiť, aký je vzťah medzi oboma textovými formami kapitoly.

---

⁴ STULMAN, Louis. *The Prose Sermons of the Book of Jeremiah: A Redescription of the Correspondances with the Deutoronomistic Literature in the Light of Recent Text-critical Research*. Atlanta: Scholar Press, 1986, s. 94.

⁵ Použitie termínov „plus“ alebo „mínus“ nemá hodnotiaci charakter textových variantov, používame ich len na vyjadrenie kvantitatívnych rozdielov, podľa toho, ako je ten ktorý variant reprezentovaný v texte MT, resp. LXX.

Ani rozdiely, ktoré predstavujú celé výrazy alebo spojenia, neodhaľujú jasný obraz vzťahu medzi MT a LXX. Napr. vo v. 9 sa v LXX nečíta prvý výskyt *striebro* אַתְּהֵבֶסֶטֶר a keďže tento výraz nie je absolútne nevyhnutný na pochopenie úryvku, mohlo by sa namietat', že ho grécky prekladateľ vypustil zo štylistických dôvodov. To isté by bolo možné tvrdiť pre v. 12, kde sa v LXX nečíta spojenie *kúpny dokument* אַתְּהֵסֵפֶר הַמְקֻנָּה, atď.

Na základe tohto charakteru kvantitatívnych rozdielov medzi MT a LXX by sa mohlo javiť ako najpraktickejšie uvažovať o nich ako textových variantoch, hodnotiť každý jeden z nich individuálne a osobitne, t. j. pristupovať k jednotlivým variantom pomocou textovej kritiky, ako to robia väčšina klasických komentárov k Jer. Použitím výhradne len tejto metódy však hrozí, že väčšina rozdielov bude vo výsledku pripisovaná značne haplografickému charakteru *Vorlage* gréckeho textu LXX.⁶ Na druhej strane sa tohto nástroja nemôžeme celkom vzdať a budeme ho aplikovať v konkrétnych prípadoch, pričom v niektorých prípadoch k tomu pristúpi súčasne aj metóda literárnej kritiky.

1.3 Metóda a pracovná hypotéza

Ťažkosti pri textovej komparácii, ktoré sme stručne vyššie uviedli, nás nútia použiť metódu, ktorá nám umožní hľadať, ak je to možné, globálne vysvetlenie rozdielov medzi MT a LXX Jer 32, ktoré by umožnilo koherentne vysvetľovať individuálne textové rozdiely. Už vyššie sme poznamenali, že ak ich budeme posudzovať ako izolované textové rozdiely, prípad od prípadu, riskujeme, že sa pripravíme o vysvetlenie rozdielov ako celku. V skutočnosti sa takto nájdené argumenty môžu uberať viacerými smermi, ako možno vidieť v klasických komentároch. A to by mohlo byť v konečnom dôsledku na škodu výskumu vzťahu medzi oboma formami knihy vo všeobecnosti. V prvom rade treba hľadať, či je možné také celkové vysvetlenie. Táto úloha vyplýva zo skutočnosti, že „plusy“ Jer MT nie sú náhodilé, ale charakterizujú

---

⁶ SHEAD, Andrew G. *The Open Book and the Sealed Book. Jeremiah 32 in Its Hebrew and Greek Recensions*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2002, s. 25. K podobnému záveru dospel tiež LUNDBOM vo svojom komentári, porov. LUNDBOM, Jack R. *Jeremiah 1-20*. AB, 21A. New York: Doubleday, 1999, s. 61–62.

knihu ako takú.⁷ A to, čo je charakteristické pre knihu ako celok, musí byť zrejme aj v prípade kapitoly, alebo jej časti, ktorú budeme analyzovať v našej štúdií.

Preto na začiatku budeme vychádzať z predpokladu, že rozdiely medzi LXX a MT nie sú len textovej povahy, ktoré možno posudzovať izolovane, na základe interných textových dôkazov. Inými slovami, budeme predpokladať, že by mohli mať globálny a literárny charakter a že by mohlo existovať koherentné alebo redakčné vysvetlenie všetkých rozdielov medzi dlhou a krátkou formou Jer 32.

Takéto koherentné vysvetlenie všetkých rozdielov medzi MT a LXX v knihe Jer vo všeobecnosti predpokladá jednu podmienku: MT a LXX majú spoločnú *Vorlage*. To znamená, že MT aj LXX sú svedkami tej istej (protomasoretskej) hebrejskej predlohy knihy Jer. Inak sa nedá ľahko posúdiť ich vzťah. Po tomto konštatovaní možno vzťah medzi MT a LXX logicky posudzovať podľa troch hypotetických modelov.

Prvý model si možno predstaviť tak, že MT verne odráža svoj protomasoretský model a grécky prekladateľ pri preklade zámerne skrátil svoju *Vorlage*. Rozdiely medzi oboma formami knihy by teda boli výsledkom intencionálneho rozsiahleho zásahu gréckeho prekladateľa do hebrejskej predlohy textu.

Druhý model vysvetlenia by spočíval v tom, že MT verne odráža hebrejský text v rámci textovej transmisie a grécky prekladateľ síce verne prekladá svoj hebrejský model, ale ten je redakčne upravený ešte pred samotným prekladom toho hebrejského modelu, z ktorého vychádza MT.⁸

Tretí možný model si možno predstaviť taký, v ktorom by grécky prekladateľ verne prekladal svoju *Vorlage*, v dôsledku čoho sa textový charakter tejto *Vorlage* odráža v gréckom preklade LXX. MT by teda vychádzal z tej istej formy *Vorlage*, lenže rozšírenej a reorganizovanej v procese redakcie. Rozdiely medzi MT a LXX by v takomto prípade boli výsledkom takejto redakcie ako jej výsledný produkt. Tento model navrhuje a zároveň aplikuje Pierre-Marice Bagaert.⁹

Tieto tri modely predstavujú tri možnosti koherentného vysvetlenia všetkých rozdielov medzi MT a LXX. Metóda by nemala *a priori* vylučovať ani uprednostňovať

---

⁷ TOV, Emanuel. Exegetical Notes on the Hebrew Vorlage of the LXX of Jeremiah 27 (34). *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 1979, roč. 91, č. 1, s. 76.

⁸ Takýto postoj zastáva napr. Migsch, porov. MIGSCH, Herbert. *Jeremias Ackerkauf. Eine Untersuchung von Jeremia 32*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996, s. 33–34. Tento prístup ešte viac komplikuje vzťah medzi MT a LXX, ktorý je už sám osebe dosť zložitý.

⁹ BOGAERT, Pierre-Maurice. Le livre de Jérémie en perspective: les deux rédactions antiques selon les travaux en cours. *Revue Biblique* 1994, roč. 101, č. 3, s. 372–375.

žiadny z nich. Tieto tri možnosti treba zvážiť na základe porovnania dlhej a krátkej formy Jer. To, čo do istej miery môže umožniť zostať nezaujatý a otvorený voči každému z troch možných modelov, je princíp koherencie v celom súbore rozdielov medzi MT a LXX. Tento princíp koherencie znamená, že vzťah medzi MT a LXX možno pochopiť na základe prechodu od jednej formy knihy k druhej. V dôsledku toho treba uvažovať o dvoch možných prechodoch: od dlhej formy ku krátkej alebo od krátkej formy k dlhej. Okrem toho tento princíp koherencie znamená, že tento prechod od jednej formy Jer k druhej sa musí vždy posudzovať v jednom smere, t. j. koherentné vysvetlenie všetkých rozdielov nemôže ísť súčasne dvoma protichodnými smermi.

V súlade s touto metodologickou úvahou bude cieľom našej práce pokúsiť sa nájsť význam vzťahu medzi MT a LXX v Jer 32. V zásade by sme mohli na začiatku uvažovať o výbere jedného z dvoch smerov (napr. smerovanie od dlhého alebo od krátkeho textu) ako o heuristickej hypotéze. Vo svetle tejto hypotézy by sme potom mohli vyhodnotiť rozdiely a otestovať, či pripúšťajú ako možné také koherentné vysvetlenie, ktoré by sa uberalo v smere hypotézy. Mohli by sme napr. skúmať, či existujú nejaké dôležité a koherentné orientácie (ideologické, teologické alebo literárne), ktoré vysvetľujú tieto rozdiely. A potom by sme mohli overiť, či tieto orientácie konvergujú k všeobecnému vysvetleniu pôvodu všetkých rozdielov. Ak by boli výsledky kladné, overujúce pôvodnú heuristicкую hypotézu, tá by sa tým potvrdila, v opačnom prípade by sa zneplatnila, a následne by sa logicky muselo uvažovať o inom smere prechodu od jednej formy k druhej.

Napriek tomu musíme zdôrazniť obmedzenia takejto heuristickej hypotézy, ktorá nás núti byť opatrní v našich záveroch. Po prvé, v takomto spôsobe uvažovania môže už počiatočná myšlienka viesť k záveru a vopred ho projektovať. Po druhé, pôvodnú hebrejskú predlohu knihy Jer poznáme len nepriamo. Uvažujeme totiž o hebrejskej predlohe, ktorá je hypotetická. Navyše, pokiaľ ide o krátku formu knihy, jej jediným svedkom je LXX, tá je však len prekladom. A aj keď ju možno považovať za veľmi verný preklad, nie je možné stopercentne rekonštruovať jej hebrejský model. Vždy tu bude existovať rezerva pochybností. Môže byť ťažké, ak nie nemožné, nájsť globálne vysvetlenie, ktoré by vysvetlilo všetky drobné kvantitatívne rozdiely, najmä tie gramatického charakteru, ako sú častice, spojky, zámená atď. Tie môžu jednoducho predstavovať štylistické úpravy alebo aj chyby pisárov, ktoré sa vyskytujú pri transmisii textu. V skutočnosti je ťažké si predstaviť, že by LXX vôbec netrpela haplografiou a inými chybami, o ktorých je známe, že sa vyskytujú pri každej textovej

transmisii. Najmä v prípade Jr 32 je miera drobných kvantitatívnych rozdielov pomerne vysoká. Nie je preto prekvapujúce, že sa môžeme ľahko prikloniť k tomuto textovému vysvetleniu rozdielov v Jer 32, a niektoré nedávne štúdie a komentáre tak aj robia, ako sme spomenuli vyššie.¹⁰ Je však tiež rovnako možné, že aj za týmito zdanlivo izolovanými textovými rozdielmi môže byť redakčný zámer.

Anticipujúc naše vlastné štúdium rozdielov medzi týmito dvoma formami Jer 32 a v nadväznosti na vyššie načrtnuté metodologické úvahy sa zdá, že metóda navrhnutá Bogaertom je schopná odpovedať na mnohé výhrady, ktoré boli v súvislosti s nimi vznesené. Zohľadňuje nevyhnutnú existenciu chýb a potrebu ich brať do úvahy. Zároveň však redukuje možnú tendenciu pripisovať im prílišný vplyv. Má tiež svoje vlastné limity, ktoré jasne stavia vo svojich východiskách. Vďaka tomu je porovnanie MT a LXX hodnovernejšie. Je však treba poznamenať, že značnú mieru subjektivity v evaluácii textových variantov nemožno nikdy celkom eliminovať.¹¹

V súlade s metódou, ktorú navrhuje Bogaert a ktorú budeme aplikovať pri vlastnej analýze Jer 32, sa zameriame na najvýznamnejšie kvantitatívne rozdiely. Ako ukázal Bogaert vo svojej štúdii k tejto 32. kapitole, dôležité rozdiely sa nachádzajú najmä v naratívnej pasáži, v. 6–15.¹² Miera významných kvantitatívnych rozdielov v tomto rozprávaní je skutočne oveľa vyššia ako vo zvyšku kapitoly. Podľa našej približnej štatistiky rozdiel reprezentuje asi 15 % v porovnaní s 10 %, ktoré Stulman stanovil pre celú kapitolu.¹³

Predmetom nášho štúdia v narácií v. 6–15 bude predovšetkým samotný symbolický prorocký úkon Jeremiáša a kúpna zmluva, ktorá tvorí jadro narácie a aj celej kapitoly. Toto ohraničenie sa nám na tomto mieste zdá vhodné vzhľadom na charakter rozdielov medzi hebrejskou a gréckou formou, čo by pri menších, a zvlášť pri gramatických variantoch, mohlo viesť k excesívnemu dôrazu na výskyt haplografie.

---

¹⁰ Porov. LUNDBOM, Jack R. *Jeremiah 21-26*. AB, 21B. New York: Doubleday, 2004, s. 495–525. Lundbom považuje Jer 32 TM za textovo kvalitnejší, pozri tamže, s. 500.

¹¹ TOV, Emanuel. *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*. Jerusalem: Simor Ltd. 1997, s. 221.

¹² Bogaert, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre. Texte court et texte long de Jr 32 (LXX 39). In DORIVAL, Gilles – MUNNICH, Olivier (ed.). *Selon les Septante. Hommage à Marguerite Harl*, Paris: Cerf 1995, s. 53–77.

¹³ Nevypracovali sme presnú štatistiku; cieľom bolo len nadobudnúť približný obraz o rozložení jednotlivých položiek v jednotlivých častiach kapitoly. Aj s touto výhradou miera kvantitatívnych rozdielov, ku ktorej sme dospeli, presne zodpovedá miere, ktorú uvádza Stulman, pozri STULMAN, Louis. *The Prose Sermons of the Book of Jeremiah*, s. 94.

2. Úkon kúpy poľa v Jer 32 – textová komparácia

2.1 Notársky úkon vo v. 10–15 podľa Septuaginty

2.1.1 Kúpna zmluva vo v. 11 a 14

Skôr ako sa pokúsime interpretovať Jeremiášov notársky úkon podľa znenia LXX, musíme sa zaoberať niekoľkými textovo kritickými otázkami, ktoré sú spojené s variatným čítaním veršov 11 a 14 v majoritnej LXX.

Väčšina rukopisov číta LXX v. 11 v tom zmysle, že prorok vezme „kúpny dokument“ τὸ βιβλίον τῆς κτήσεως, ktorý je následne kvalifikovaný pomocou dvoch pasívnych participií perfekta ako „zapečatený a čítaný“ τὸ ἐσφραγισμένον καὶ τὸ ἀνεγνωσμένον. Vatikánsky kódex a spolu s ním niekoľko ďalších gréckych rukopisov nečítajú záverečnú klauzulu tohto verša καὶ τὸ ἀνεγνωσμένον. Iná skupina rukopisov, ktorú zastupujú hlavne Sinajský a Alexandrijský kódex, toto slovné spojenie vo v. 11 obsahujú. Kritické edície Rahlfsa a Zieglera tu signalizujú, že ide o homoioteleuton na strane Vatikánskeho kódexu a obidve tieto edície zachovávajú variant majoritnej LXX. Podobne aj Dominique Barthélemy berie do úvahy možnosť výskytu haplografie na strane Vatikánskeho kódexu a podporuje tento variant vo v. 11 v zhode s týmito kritickými edíciami textu.¹⁴ Treba uznať, že homoioteleuton sa tu ponúka ako jednoduché riešenie textového problému. Koncovky dvoch pasívnych participií sa graficky vzájomne podobajú (ἐσφραγισμένον – ἀνεγνωσμένον). Zrak pisára rukopisu by z tohto dôvodu mohol prípadne sklznúť zo slova „zapečatený“ na spojku καὶ, ktorou začína nasledujúci verš, pričom by nechtiac opomenul spojenie „a čítaný“ (καὶ τὸ ἀνεγνωσμένον). Preto je možné, že niekoľko gréckych rukopisov Jeremiáša mohlo byť poznačené takýmto typom chyby pisára.

Je však možné ešte aj iné vysvetlenie absencie tohto variantu v gréckej rukopisnej tradícii textu Jeremiáša. Vatikánsky kódex je z pohľadu svojho veku a kvality považovaný za zvlášť dôležitého textového svedka knihy Jeremiáša v porovnaní s ostatnými gréckymi rukopismi. Kritický aparát Zieglerovej edície obsahuje indíciu o tom, že stĺpec LXX v Origenovej Hexaple pravdepodobne tiež podporuje variantné čítanie v zhode s Vatikánskym kódexom. Potom tiež kódex Marchalianus obsahuje vo

---

¹⁴ BARTHÉLEMY, Dominique. *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 2. Isaïe, Jérémie, Lamentations*. (OBO 50, 2). Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, s. 693.

v. 11 obidve pasívne participíia. Tento kódex ich ale uvádza v opačnom poradí, teda „čítaný a zapečatený“ τὸ ἀνεγνωσμένον καὶ τὸ ἐσφραγισμένον. Andrew G. Shead navrhuje vysvetlenie v tom zmysle, že Marchalianus tu obsahuje ďalší typ písárskej chyby, teda že ide o transpozíciu, ktorá je dôvodom opačného slovosledu týchto pasívnych participíí vo v. 11.¹⁵ Shead pritom neudáva bližšie zdôvodnenie tejto transpozície vo v. 11, v ktorom grécka rukopisná tradícia nie je jednoznačná, ako sme konštatovali vyššie. Vzhľadom na navrhované riešenia tu teda musíme uvažovať v tom zmysle, že textová variácia sa zakladá na výskyte alebo opomenutí pasívneho participíia slovesa „čítať“ (ἀναγινώσκω) v antickej LXX vo v. 11 a súčasne na jeho relatívnom postavení voči „zapečatenému“ τὸ ἐσφραγισμένον. Snaha o rekonštrukciu antickej LXX vo v. 11 by tak prakticky znamenala uvažovať o súčasnom výskyte dvoch typov textových chýb pisára, ktoré by si vzájomne konkurovali. Namiesto toho sa pokúsime dať iné riešenie tohto textového problému, ktoré by obidva grécke varianty vysvetľovali spoločne. Transpozíciu môžeme chápať ako dôsledok sekundárneho uvedenia pasívneho participíia „čítaný“ τὸ ἀνεγνωσμένον vo v. 11 pisárom s tým, že antická forma Septuaginty tento variant pôvodne neobsahovala. Vloženie tohto participíia omylom pred „zapečatený“ τὸ ἐσφραγισμένον malo za následok prehodenie slovosledu u tých svedkov gréckeho textu, ktorí ho obsahujú. To by vysvetľovalo, prečo časť tradície gréckeho textu, reprezentovaná významným textovým svedkom Vatikánskym kódexom nečítala na konci v. 11 „čítaný“ τὸ ἀνεγνωσμένον, a súčasne prečo iná časť tejto tradície, dosvedčená kódexom Marchalianus, ho čítala pred termínom „zapečatený“ τὸ ἐσφραγισμένον vo v. 11. Z toho vyplýva, že Vatikánsky kódex možno pokladať za svedka skoršieho textového variantu vo vzťahu k majoritnej LXX, a teda je pravdepodobne svedkom antickej verzie LXX.

K tomuto argumentu pristupuje ešte ďalšia úvaha. LXX číta na konci v. 14 participíium pasíva slovesa „čítať“ ἀναγινώσκω. Toto čítanie je dobre dosvedčené v gréckej rukopisnej tradícii, nie je tu variantné čítanie ako v prípade v. 11. To znamená, že výraz „čítaný“ τὸ ἀνεγνωσμένον vo v. 14 bol pravdepodobne aj súčasťou antickej LXX. Porovnajme teraz písomnosti, ktoré sú výsledkom úkonu kúpy, ako sú opísané v týchto veršoch:

---

¹⁵ SHEAD, Andrew G. *The Open Book and the Sealed Book. Jeremiah 32 in Its Hebrew and Greek Recensions*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2002, s. 73.

v. 11 <i>LXX majoritná</i>	v. 11 <i>LXX antická</i>	v. 14 <i>LXX (antická)</i>
τὸ βιβλίον τῆς κτήσεως τὸ ἐσφραγισμένον καὶ τὸ ἀνεγνωσμένον	τὸ βιβλίον τῆς κτήσεως τὸ ἐσφραγισμένον	τὸ βιβλίον τῆς κτήσεως τοῦτο καὶ τὸ βιβλίον τὸ ἀνεγνωσμένον
dokument kúpy, zapečatený a čítaný.	dokument kúpy, zapečatený.	tento dokument kúpy a dokument čítaný

Na rozdiel od majoritnej LXX vo v. 11, Septuaginta nečíta vo v. 14 pojem „zapečetaňý“. Na druhej strane pojem „čítaný“ je kvalifikovaný ako „kniha“ βιβλίον. Toto porovnanie ukazuje na možnú motiváciu pisára, prečo by mohol pojem „čítaný“ uviesť do v. 11. Prítomnosť pojmu „čítaný“ na konci v. 11 majoritnej LXX vytvára štylistickú symetriu s v. 14. Je pravdepodobnejšie, že takáto symetria sa v LXX pôvodne nenachádzala, a teda antická LXX ju neobsahovala. Jej pôvod sa dá vysvetliť úmyslom štylisticky harmonizovať konečný text pomocou symetrie medzi v. 11 a v. 14, čo sa uskutočnilo presnou intervenciou v gréckom texte. Predpokladom takéhoto vysvetlenia je skutočnosť, že text, ktorý vykazuje štylistickú asymetriu, odráža pravdepodobne včasnější stav textu. Toto kritické pozorovanie literárneho charakteru podopiera predchádzajúci argument v prospech textového variantu Vatikánskeho kódexu vo v. 11.

Môžeme teda túto otázku uzavrieť s tým, že sú dve možné vysvetlenia, prečo sa spojenie „a čítaný“ nenachádza v texte Vatikánskeho kódexu a ďalších gréckych rukopisov na konci v. 11. Tradičné a všeobecne prijímané vysvetlenie tvrdí, že Vatikánsky kódex svedčí o chybe opisovača textu, ktorý toto spojenie neúmyselne vynechal. Popri tom je možné tiež aj iné vysvetlenie. Vatikánsky kódex tu odráža iný stav textu, rozdielny od majoritnej LXX. Z nášho pohľadu je svedkom ranejšieho stavu textu, je pravdepodobne svedkom antickej LXX, a preto mu dávame prednosť pred znením majoritnej LXX vo v. 11. Opierame sa pritom o dva typy argumentov: textový a literárny. Ak ich obidva vezmeme do úvahy spoločne, keďže sa vzájomne podopierajú, dáva to väčšiu váhu Vatikánskemu kódexu ako svedkovi textu. Jeho variant je pravdepodobnejší ako doterajšie tradičné vysvetlenia.

Na druhej strane je potrebné povedať, že homoioteuton vo v. 11 nemožno celkom vylúčiť. Avšak v nasledujúcom sa budeme prikláňať k alternatívnemu vysvetleniu, ktoré sme navrhli. Dôvod tejto voľby spočíva v tom, že spája otázku textovej aj literárnej kritiky textu. Textové a štylistické argumenty sa tu vzájomne dopĺňajú a súčasne aj podporujú.

Je tu ešte jeden argument, ktorý dáva váhu tejto voľbe. LXX má vo v. 14 spojenie „a dokument čítaný“ και τὸ βιβλίον τὸ ἀνεγνωσμένον, ktorému v MT odpovedá spojenie „a tento dokument odkrytý“ וְאֵת סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה. Nechajme nateraz bokom otázku samotného gréckeho prekladu hebrejského slovesa „odhaliť, odkryť“ גלה slovesom „čítať“ ἀναγινώσκω. Hebrejský text má vo v. 11 toto sloveso v tvare pasívneho participia „odkrytý“ alebo „odhalený“ הַגְּלוּי. V majoritnej LXX mu odpovedá „čítaný“. Môžeme tak pozorovať, že je tu tiež štylistická symetria, ktorá môže byť zámerná a ktorej cieľom by bolo priblíženie textu LXX voči MT v textovej tradícii. Avšak táto štylistická symetria nepripadá do úvahy v prípade variantného čítania podľa Vatikánskeho kódexu, ktorý nečíta grécke participium „čítaný“ τὸ ἀνεγνωσμένον na konci v. 11. A teda jeho variant je pravdepodobne svedkom skoršieho čítania, keďže je viac vzdialený od MT ako variant majoritnej LXX.

2.1.2 Grécky preklad slovesa גלה vo v. 14

Prorok sa vo v. 12 obracia na Barucha (ide o príkaz) a zveruje mu do opatery dva dokumenty, dva spisy vo v. 14. Prvý z dokumentov je označený ako kúpna kniha alebo kúpna listina, סֵפֶר הַמְּקֻנָּה. LXX prekladá toto spojenie doslovne ako βιβλίον τῆς κτήσεως, „kniha kúpy“. Druhý zo spisov, ktoré Jeremiáš vyhotovil, je v MT nazvaný ako „kniha odkrytá“ alebo „odhalená“, סֵפֶר הַגְּלוּי. LXX prekladá participium pasíva slovesa „odkryť, odhaliť“ גלה slovesom „čítať“, ἀναγινώσκω. Toto však nie je zvyčajný preklad slovesa גלה. Göttingenská edícia gréckeho textu tu namiesto slovesa ἀναγινώσκω volí textový variant so slovesom ἀνοίγω „otvárať“, ktorý je podľa Josepha Zieglera pôvodný.¹⁶ Proti tomu máme dve výhrady. V gréckej rukopisnej tradícii je tento variant nedostatočne dosvedčený a zastúpený. Nachádza sa totiž iba v jedinom rukopise, ktorý sa datuje do 14. st. po Kr. (ms. 106). Druhý protiargument spočíva v tom, že v LXX

---

¹⁶ ZIEGLER, Joseph. *Beiträge zur Jeremias-Septuaginta*. (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1958, s. 52.

je sloveso ἀνοίγω vo väčšine prípadov ekvivalentom hebrejského slovesa פתח „otvoriť“. Pre nás je významná tiež okolnosť, že v Jer (LXX) sa sloveso ἀνοίγω ako ekvivalent hebrejského slovesa פתח vyskytuje celkom trikrát: 13,19; 27,25 (50,25 MT) a 27,26 (50,26 MT). Tieto dva argumenty sú dôvodom, pre ktorý Zieglerovu voľbu gréckeho variantu odmietame a ďalej budeme pracovať s tým, že LXX vo v. 14 čítala pôvodne sloveso „čítať“, ἀναγινώσκω.

Namiesto je preto otázka lexikálnej voľby prekladateľa a aký je význam spisov, ktoré prorok zveril Baruchovi.

LXX vo všeobecnosti systematicky prekladá slovesom ἀναγινώσκω hebrejské sloveso קרא, „čítať“ alebo „ohlasovať“. V prípade knihy Jr používa prekladateľ toto grécke sloveso výlučne ako ekvivalent pre uvedené hebrejské sloveso „čítať, ohlasovať“. Ide celkom o 18 výskytov prekladu קרא v texte Jer. V troch z nich ide o ohlasovanie Pánovho slova prorokom: Jer 3,12; 11,6 a 19,2. Ostatné výskyty, a teda väčšina sú použité v kontexte čítania nejakého spisu, ktorý sa číta alebo sa má predniesť nahlas. V Jer 51,63–64 TM ide o spis, ktorý Jeremiáš vyhotoví (v. 60), aby sa čítal alebo ohlasoval v Babylone. V Jer 29 ide o list odpovedajúci na list Jeremiáša adresovaného Babylonským zajatcom, ktorý bol Jeremiášovi prečítaný osobne (v. 29). Azda najmarkatnejšie je použitie gréckeho slovesa ἀναγινώσκω ako prekladový ekvivalent hebrejského slovesa קרא v Jer 36 (MT), ktorý pojednáva o čítaní prorockého zvitku napísaného na Pánov príkaz (v. 2). Ide v ňom o verejné čítanie Pánovho slova ohláseného Jeremiášom a zaznamenaného Baruchom, jeho pisárom. Zvitok sa číta nahlas pri troch príležitostiach. Sloveso קרא sa tu nachádza celkom osemkrát a v gréckom preklade ho vždy zastupuje ako ekvivalent sloveso ἀναγινώσκω.

Tieto príklady poukazujú na to, že LXX v Jeremiášovi systematicky a stabilne prekladá קרא gréckym slovesom ἀναγινώσκω. Na druhej strane sloveso הלל nie je nikde v gréckom preklade Jer preložené týmto slovesom, Jer 32,14 by reprezentoval jediný výskyt takéhoto prekladového ekvivalentu.¹⁷ Z toho vyplýva, že je veľmi pravdepodobné, že ani na tomto mieste nie je ekvivalentom hebrejského participia הלל. Inak by to totiž znamenalo predpokladať, že si grécky prekladateľ arbitrárne vybral iné sloveso, hoci v ostatných výskytoch ἀναγινώσκω v Jer LXX slovesu systematicky

---

¹⁷ Slovesu הלל v gréckom preklade odpovedá ἀποκαλύπτω v Jer 11,20 a 20,12; ἀνακαλύπτω v 13,12 a 49,10 (30,4 LXX); φανερώω v 33,6 (40,6 LXX).

odpovedá hebrejské sloveso קרָק. Môžeme teda uzavrieť otázku tohto kvalitatívneho rozdielu medzi MT a LXX s tým, že tu nejde o intervenciu gréckeho prekladateľa. Podľa všetkého ide tento rozdiel na konto hebrejského modelu LXX, ktorý je tu odlišný od MT a ktorý vo v. 14 nečítal sloveso הָלַג, ale pravdepodobne hebrejské sloveso קרָק.

Pokiaľ ide o gramatickú formu slovesa, môžeme pozorovať, že LXX podáva participium passíva „zapečatený“ vo v. 11 taktiež odpovedajúcim slovesom v pasívnom participii. Je preto pravdepodobné, že podobná gramatická ekvivalencia bola tiež vo v. 14 medzi ἀνεγνωσμένον a slovesom, ktoré mal grécky prekladateľ vo svojej hebrejskej predlohe. Tým, že zachoval formu participia pasíva v slovese הָלַג, ktorým nahradil pôvodné קרָק, MT môže poskytovať doplňujúcu indikáciu o redakčnej intervencii v textovej tradícii hebrejského textu. V tomto zmysle môže mať grécky výraz ἀνεγνωσμένον význam „čítaný“ alebo „ohlasovaný“,¹⁸ ale môžeme ho tiež chápať vo význame „na čítanie“ alebo „na ohlasovanie“.¹⁹

2.1.3 Obsah knihy „na čítanie“

LXX vo v. 14 obsahuje teda dva spisy alebo dokumenty. Jeden dokument „kúpny“ a dokument „na čítanie“ alebo „ohlasovanie“. Bogaert navrhuje interpretovať verš v tom zmysle, že ide o úkon kúpy, ktorý má dve časti alebo dve vyhotovenia, jedno je zapečatené a druhé je označené „na čítanie“, teda ho možno voľne konzultovať. Jeho argumentácia sa opiera o skutočnosť, že LXX číta výraz „kúpny dokument“ βιβλίον τῆς κτήσεως konštantne v singulári, porov. v. 10, 12, 16 a 44. Pretože je však „čítaný“ vo v. 14 označovaný ako „knih“, τὸ βιβλίον τὸ ἀνεγνωσμένον, Bogaert navrhuje interpretovať tieto dve kópie alebo vyhotovenia úkonu kúpy ako jeho dve fyzicky oddelené časti.²⁰ Jeho interpretácia sa teda dotýka externej formy vyhotovenia úkonu kúpy. Ten pozostáva teda z dokumentu, ktorý je zapečatený, a iného ďalšieho dokumentu, ktorý je prístupný na čítanie či konzultáciu, pričom po obsahovej stránke nie je medzi nimi rozdiel.

---

¹⁸ „Čítaný nahlas“ predpokladá čítanie pred publikom, čo je vlastne synonymom ohlasovania, podobne ako to je aj v Jer 36,6.8.10.13.14 a 21.

¹⁹ Participium môže mať modálnu hodnotu, porov. JOÜON, Paul – MURAOKA, Tamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew. Translated and Revised by T. Muraoka*. Rome: Pontifical Biblical Institute, 1991, 121i. V slovenčine by sme to asi skôr preložili „na čítanie“ alebo „na ohlasovanie“.

²⁰ BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre, s. 69–70.

Táto interpretácia gréckej verzie textu sa stáva ťažšie predstaviteľná, keď sa vezme do úvahy antická verzia LXX vo v. 11, ktorý podľa nášho návrhu nečíta participium „čítaný“, τὸ ἀνεγνωσμένον. V tom prípade totiž narácia vo v. 10–14 hovorí iba o jednom kúpnom dokumente, ktorý je kvalifikovaný ako „zapečatený“ vo v. 11. Z toho vyvstáva otázka, o aký dokument alebo listinu ide (keďže v narácií v. 10–11 nie je o ňom zmienka) a ako sa má vo vzťahu ku kúpnemu dokumentu vo v. 14.

Keď čítame rozprávanie od v. 10, dozvedáme sa, že prorok napísal dokument, zapečatí ho, zavolá svedkov a odváži striebro na váhe. Potom (v. 11) vezme zapečatený kúpny dokument a dá ho (αὐτὸ) v prítomnosti viacerých osôb Baruchovi (v. 12). Pritom mu prorok prikáže (v. 13), aby vzal (v. 14) tento kúpny dokument a dokument „na čítanie“, a aby ho (αὐτὸ) uložil do hlinenej nádoby.

Z posledného vyvstáva otázka, či v hlinenej nádobe majú byť uschované obidva spisy, teda aj kúpny aj dokument „na čítanie“. Bogaert tu poznamenáva, že grécky text sám o sebe nedáva jednoznačnú odpoveď na túto otázku.²¹ Ziegler vo svojom kritickom vydaní Jeremiáša vo v. 14 neuvádza toto zámeno αὐτὸ, takže príkaz Jeremiáša Baruchovi číta „a uložíš do hlinenej nádoby“. Zieglerova voľba variantu sa opiera o skutočnosť, že toto zámeno vo v. 14 neobsahujú Alexandrijský a Sinajský kódex. V kritickom aparáte tiež signalizuje, že tento variant so zámenom približuje grécky text k masoretskému podaniu. Na druhej strane však variant textu so zámenom dosvedčuje Vatikánsky kódex, a spolu s ním aj ďalšie rukopisy.²² Keďže ide o dôležitých svedkov textu, z ktorých je Vatikánsky kódex najvýznamnejší, navrhujeme preto aj my čítať LXX s týmto variantom. Okrem dôležitosti svedkov textu pritom berieme do úvahy aj skutočnosť, že haplografia sa tu vo v. 14 nezdá pravdepodobná. Skôr sa zdá byť pravdepodobnejšie, že antická LXX tento variant vo v. 14 obsahovala a čítala „a uložíš ho“ καὶ θήσεις αὐτὸ. Po vyriešení tohto textového problému sa môžeme preto vrátiť k otázke, na čo sa zámeno v rozprávaní vzťahuje.

Zámeno αὐτὸ, ktoré sme navrhli v gréckom texte zachovať, odkazuje priamo na to, čo mu v texte vo v. 14 predchádza, t. j. na dokument „čítaný“ alebo „na čítanie“. Rozprávanie v tomto zmysle môže evokovať, že príkaz daný Baruchovi sa týka len

---

²¹ BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre, s. 69–70.

²² Ide o rukopisy luciánske, koptské a etiópske, ktoré sú väčšinou bližšie stojace k masoretskému textu, ale tu vo v. 14 spolu s Vatikánskym kódexom dosvedčujú zámeno αὐτὸ v singulári, pričom MT číta zámeno v pluráli. Rahlfsova edícia gréckeho textu, na rozdiel od Göttingenskej edície, variant αὐτὸ vo v. 14 ponecháva.

tohto posledného spisu. Čo sa však stane s kúpnyim dokumentom? Bogaert navrhuje, že je možné si predstaviť tú možnosť, že Baruch si kúpnu listinu vzal k sebe a ponechal si ju v úschove v rámci svojej úradnej úlohy správcu Jeremiášových záznamov. Situácia, že by sa obidva dokumenty spoločne uložili do ochrannej nádoby, sa Bogaertovi zdá málo pravdepodobná. Nie je však možné ju ani úplne vylúčiť. Sloveso, ktoré nasleduje po zámene *αὐτὸ* vo v. 14, *διαμείβη*, „pretrvávať, vytrvávať“, je tiež v jednotnom čísle. Toto sloveso sa môže vzťahovať na podmet v neutre singuláru, ale tiež aj plurálu. Grécky text tu nie je celkom jednoznačný. Rovnako je možné spojenie preložiť „...aby pretrval“ alebo aj ako „...aby pretrvali“.²³

Osud oboch dokumentov vo v. 14 preto nemožno s istotou stanoviť. Napriek tomu sa ako najjednoduchšie vysvetlenie javí možnosť, že obidva dokumenty majú rovnaké určenie. Majú byť spoločne uchované Baruchom v hlinenej nádobe na základe pokynu, ktorý mu prorok adresuje vo v. 14. Ak majú obidva dokumenty rovnaké určenie, samo osebe nám to ešte nič nehovorí o obsahu dokumentu, ktorý sa „čítal“ alebo „sa má čítať“. To je skutočnosť, ktorú rozprávanie bližšie nešpecifikuje. Ako sme už videli, dokument „čítaný“ sa nachádza len vo v. 14, kde ho grécky text spája s kúpnyim dokumentom. Zvyčajne sa interpretuje ako písomný dokument, ktorý možno voľne konzultovať. Vzťah medzi dokumentom „čítaným“ a kúpnyim dokumentom označeným ako „zapečatený“ vo v. 11 možno podľa tohto výkladu vyjadriť ako binóm „zapečatený-čítaný“ alebo „uzavretý-otvorený“. Ukázali sme však, že sloveso *ἀναγινώσκω* v skutočnosti znamená v Jer LXX väčšinou „čítať nahlas“, pričom najviac použítí je v Jer 36 (43) v epizóde o zvitku. Na prvý pohľad sa tento význam veľmi nehodí k nášmu výskytu tohto slovesa v tomto úryvku, pretože je ťažko si predstaviť čítanie kúpneho dokumentu, ktorý prorok predtým zapečatil. Jeremiáš ho totiž v narácii následne vezme (v. 11), dáva ho (v. 12) a vydáva ohľadom neho príkaz (v. 13, 14). Kúpna listina je v pohybe. Prechádza z rúk do rúk: od svojho autora k príjemcovi, Jeremiášovmu tajomníkovi Baruchovi. V rozprávaní je dôležitý práve tento prechod od jedného k druhému v rámci prorockého symbolického konania. Práve po tomto prechode sa čitateľ dozvedá význam úkonu kúpy, ktorý bol pôvodne rodinnou záležitosťou. Tento prechod sa odohráva za špecifických okolností. Na začiatku prevláda atmosféra dôverného príbuzenstva. Prítomní sú len Hanameel a svedkovia (v. 9–10). Aspoň takto to v texte vyznieva. V okamihu odovzdávania kúpneho

---

²³ BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre, s. 70.

dokumentu vo v. 12 nadobúdame z narácie dojem, že je tu zrazu širšie publikum. Odovzdanie kúpneho dokumentu sa uskutočňuje pred očami všetkých prítomných „v strážnom nádvorí“ (v. 12). Text nám sám o sebe nehovorí, prečo sa veci musia diať práve takto. Zámer urobiť z odovzdania kúpneho dokumentu úkon viditeľný pre všetkých prítomných, za bieleho dňa, a teda verejný, je tu zrejmý.²⁴ Sloveso ἀναγνώσκω, ako sme ukázali vyššie, má v Jer tiež konotáciu vo význame „ohlasovať, proklamovať“, keďže LXX takto prekladá hebrejskú lexému קָרָה.

Preto môžeme chápať obsah „čítaného dokumentu“ vo v. 14 v kontexte verejného a zjavného odovzdania kúpneho dokumentu. Nejde pritom len o samotný úkon odovzdania. Zámerom kúpneho dokumentu je dať príležitosť na ohlásenie Božieho slova o budúcnosti, ako to vyplýva z úvodu v. 14: „Takto povedal Pán Pantokrator“.²⁵ „Čítaný dokument“, τὸ βιβλίον τὸ ἀνεγνωσμένον, treba teda chápať ako písomnosť, ktorá je „na ohlasovanie“ v rámci prorockého symbolického úkonu. Je to prorocký spis, analogický spisu (zvitku), ktorý sa spomína v Jer 36, a prorokovmu listu adresovanému babylonským vyhnancom v Jer 29. Obsah tohto dokumentu, ktorý sa „má ohlasovať“ alebo „čítať“, naznačuje koniec perikopy vo v. 15: „Lebo takto povedal Pán: Ešte sa budú kupovať polia a domy a vinice v tejto zemi.“ Tento Pánov výrok vysvetľuje, prečo Jeremiáš kupuje pole, a zároveň dáva prorocký význam tejto akvizícií pôdy, ktorá je v tom čase fakticky už na území okupovanom nepriateľom. Po skončení vojny a okupácie Babylončanmi má byť totiž zrejmé, že Pán toto predpovedal ešte pred jej koncom. Keby sa zachovala len Jeremiášova kúpna zmluva o kúpe Hanameelovho poľa, bola by to jednoducho svedectvo o bežnej obchodnej transakcii: Hanameel predal svoje pole svojmu príbuznému Jeremiášovi a ten ho od neho riadne kúpil. Na tom nie je nič prorocké. Ak sa však v tej chvíli nájde v nádobe popri dokumente o kúpe aj iný spis, spis, ktorý je prorocký, t. j. obsahujúci Pánovo slovo, ktoré hovorí: „Lebo takto povedal Pán Všemohúci: Ešte sa budú kupovať polia a domy a vinice v tejto zemi“, tak toto Pánovo slovo bude slúžiť ako očividný dôkaz o pravdivosti božského prísľubu spásy, ktorý prorok Jeremiáš ohlásil predtým verejne a pred určenými svedkami ešte počas obliehania Jeruzalema.

---

²⁴ Táto situácia pripomína Rút 4: Boaz verejne uplatňuje svoje právo na vykúpenie, ale trochu iným spôsobom. Analogickým spôsobom Abrahám získava pole a jaskyňu v Makpele, porov. Gn 23; môžeme si všimnúť aj dôraz na prítomnosť početného publika, pred ktorým sa táto kúpa uskutočnila.

²⁵ Boh tiež poveruje Jeremiáša, aby hlásal jeho slovo v 3,12; 11,6 a 19,2. V týchto veršoch sa v gréckom texte tiež vyskytuje sloveso ἀναγνώσκειν vyjadrujúce ohlasovanie Božieho slova prorokom.

2.2 Notársky úkon podľa Masoretského textu

2.2.1. Kúpna zmluva vo veršoch 11 a 14

V nasledujúcej časti sa pozrieme na naráciu o kúpe poľa v Jer 32,6–15 podľa MT. Pre jej pochopenie sa musíme najprv pozrieť na opis a počet dokumentov vo v. 11 a 14.

Vo v. 10 sa v prvej osobe podáva prorokovo spísanie²⁶ kúpnej zmluvy, ktorú Jeremiáš uzatvoril so svojím príbuzným v predchádzajúcom verši. Tento notársky dokument sa následne nazýva „kniha“ alebo „kúpny dokument“, סְפָר הַמְקֻנָּה. Na začiatok si môžeme všimnúť, že dokument sa uvádza v jednotnom čísle, a nič nenasvedčuje tomu, že by sa mal chápať inak. Keď bol tento kúpny dokument napísaný, Jeremiáš ho vzal (v. 11) a dal ho Baruchovi (v. 12). Verš 13 potom uvádza príkaz, ktorý adresuje prorok Baruchovi, keď mu odovzdáva kúpny dokument. Tento príkaz, ako vidno následne (v. 14), nie je osobná iniciatíva Jeremiáša, ale je nesený autoritou samotného Pána: „Takto povedal Pán Zástupcov...“ Predmetom Pánovho príkazu sú očividne viaceré listiny alebo knihy, ktoré Baruch prijal od Jeremiáša, lebo rozprávanie to vo v. 14 výslovne vyjadruje slovným spojením v množnom čísle: „tieto dokumenty“, הַסְפָּרִים הָאֵלֶּה. Inštrukcia Jeremiáša Baruchovi ohľadom týchto dokumentov je tiež formulovaná v množnom čísle: „a vložíš ich do hlinenej nádoby“. To znamená, že pokračovanie v. 14 je treba chápať ako akýsi zoznam, v ktorom sa špecifikujú príslušné „dokumenty“: „tento kúpny dokument, a (ten) zapečatený, a tento dokument otvorený (alebo odhalený).“²⁷

Toto nečakané uvedenie plurality spisov vo v. 14, vlastné MT,²⁸ je kľúčovým bodom, okolo ktorého sa točia komentáre knihy, aby ponúkli rozumné vysvetlenie tejto zmeny od jediného kúpneho dokumentu vo v. 10–12 k množstvu spisov vo v. 14. Niektoré z klasických komentárov – zastúpené najmä Ferdinandom Hitzigom, Karl H. Cornillom a Bernhardom Duhmom, navrhujú opraviť MT podľa LXX, pričom tvrdia, že Jeremiášovu kúpnu zmluvu treba chápať ako jediný dokument, pretože takýto obraz podáva rozprávanie ako celok vo vv. 10–15 v LXX.

Pokiaľ ide o otázku počtu dokumentov, ktoré podľa MT vyhotovil Jeremiáš, Hitzig však uznáva, že vo v. 14 MT hovorí o „dokumentoch“ v množnom čísle. Naznačuje,

---

²⁶ V hebrejčine dosl. „napísal som do knihy“, וְאָכְתַּב בְּסֵפֶר.

²⁷ Preklad, ktorý tu ponúkame, nemá za cieľ naznačiť, že tento zoznam nevyhnutne zahŕňa v sebe tri samostatné dokumenty. „Zapečatený“ sa zvyčajne chápe ako charakteristická vlastnosť „kúpneho dokumentu“ vo význame „zapečatený kúpny dokument“.

²⁸ Výraz „tieto dokumenty“ הַסְפָּרִים הָאֵלֶּה LXX nečíta.

že je to spôsobené bipartitným charakterom kúpnej zmluvy, ktorý umožňuje, že sa o tomto dokumente môže hovoriť aj v jednotnom aj v množnom čísle.²⁹ Podobne Cornill poznamenáva, že MT vo v. 14 hovorí o dvoch samostatných spisoch.³⁰ Duhm sa tiež opiera o text LXX, z ktorého vysvetľuje množné číslo vo v. 14 a koriguje variantné čítanie v MT.³¹

Druhá časť klasických komentárov, ktorá je výrazne väčšia, uprednostňuje MT pred LXX. Táto skupina exegetov vo všeobecnosti navrhuje, aby sa v tejto narácii Jer 32,10–15 rozlišovali dva odlišné dokumenty. Tak napríklad Karl H. Graf zdôrazňuje, že „zapečatený“ a „otvorený“ vo v. 11 treba chápať vo vzťahu k „tejto otvorenej knihe“ סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה vo v. 14. Ide teda o dva spisy, ale s rovnakým obsahom (t. j. v dvoch exemplároch), a práve preto sa vo v. 11 hovorí o kúpnopredajnej listine v jednotnom čísle.³² Friedrich Giesebrecht, ktorý je k MT trochu kritickejší, taktiež tvrdí, že vo v. 14 text MT jasne rozlišuje dva rôzne spisy.³³

Obidva prístupy sa snažia vyriešiť nezhodu medzi jednotným a množným číslom vo v. 10–12 a v. 14. Obidve skupiny exegetov majú svoje rôzne východiská. Možno však u oboch táboroch tvrdiť, že čo majú spoločné, je snaha zosúladiť naráciu v. 14 s v. 10–12.

J. Gerald Janzen navrhol o niekoľko dekád neskôr alternatívne riešenie. Podľa neho treba rozumieť v. 14 v tom zmysle, že sa narácia tu uvažuje o jednom kúpnopredajnom dokumente, ktorý má dve časti, pričom si kopisti neboli vedomí povahy tohto dokumentu. Preto ho vykreslili množným číslom ako „zvitky“ סֵפֶרִים. Janzen navrhuje, že pôvod tohto množného čísla vo v. 14 je *conflatio*, sekundárne spojenie textových variantov.³⁴ Opiera sa tu o hexaplárne a luciánske textové svedectvá, ktoré čítajú „dokument“ v jednotnom čísle namiesto množného.³⁵ Potom na tom istom základe považuje za druhotné vloženie druhého substantíva „zvitok“ סֵפֶר pred „otvorený“ גְּלוּי, a ukazovacieho zámena „tento“ הַזֶּה za ním. Janzen teda navrhuje, že pôvodné

²⁹ HITZIG, Ferdinand, *Der Prophet Jeremia*. Leipzig: Weidmannsche Buchhandlung, 1841, s. 272.

³⁰ Napriek tomu si myslí, že MT musí uvažovať o jednom zápise, pretože MT hovorí vo v. 12 a 16 o akte kúpy v jednotnom čísle, porov. CORNILL, Carl H., *Das Buch Jeremia*. Leipzig: C. H. Tauchnitz, 1905, s. 361–364.

³¹ DUHM, Bernhard. *Das Buch Jeremia*. Tübingen: Mohr, 1901, s. 264–265.

³² Porov. GRAF, Karl H. *Der Prophet Jeremia erklärt*. Leipzig: T. O. Weigel, 1862, s. 407.

³³ Porov. GISEBRECHT, Friedrich. *Das Buch Jeremia*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1907², s. 176–177.

³⁴ JANZEN, J. Gerald. *Studies in the Text of Jeremiah*. Cambridge, MA: Harvard University Press 1973, s. 15.

³⁵ τὸ βιβλίον τούτο alebo τὸ βιβλίω τούτω; treba však poznamenať, že existuje aj ďalšie svedectvo, syro-hexaplárne (α'-Syh), ktoré potvrdzuje variantné čítanie v množnom čísle τὰ βιβλία ταυτα.

predpokladané čítanie textu namiesto „a tento zvitok otvorený“, ktoré podáva MT, obsahovalo „a otvorený“. V súlade s touto argumentáciou Janzen navrhuje aj vypustenie spojky „a“ ו pred akuzatívnou časticou אה, ktorá predchádza „zapečatenému“, אהתום.³⁶ Napokon navrhuje opraviť sufix pl. v slovesnom tvare „a uložíš ich“ ונתתו sufix singuláru: „a uložíš ho“, ונתתו. Túto opravu podopiera variantom, ktorý dosvedčuje skupina gréckych rukopisov.³⁷

Janzenov návrh korekcie textu je však komplikovaný, a nie veľmi presvedčivý. Textoví svedkovia hebrejského textu neposkytujú dostatočnú oporu pre jeho pokus o rekonštrukciu originálneho textu. Je zrejmé, že sa pokúša opraviť MT prostredníctvom variantov doložených v rôznych gréckych rukopisoch LXX, aby zosúladiť v. 14 s v. 10–12 čo sa týka počtu spisov vyhotovených pri akte kúpy.³⁸

Ešte novší výklad dokumentov uvedených vo v. 14 MT navrhol Bogaert. Poznomenáva, že rozprávanie v tomto verši rozlišuje prakticky tri rôzne listiny: kúpnu zmluvu/knihu, zapečatenú a dokument/knihu, ktorá bola otvorená. Potom sa vracia k v. 11 a navrhuje čítať tento verš čítať v tom zmysle, že Jermiáš musí vziať kúpnu listinu, potom ďalší spis, zapečatený, obsahujúci príkazy a nariadenie, a nakoniec nezapečatenú listinu. Túto jeho distribúciu písomností najlepšie ilustruje schématické porovnanie v. 11 s v. 14:³⁹

v. 11	אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה	kniha kúpy
	אֶת־הַתּוֹמָם ⁴⁰	(tá) zapečatená
	הַמִּצְוֹת וְהַנְּחִיּוֹת	prikázania a nariadenia
	וְאֶת־הַגְּלוּיִי	a otvorená

³⁶ Janzen sa tu opäť opiera o gréckych hexaplárnych a luciánskych svedkov textu, ale spojka je doložená sýrsko-hexaplárnym textovým svedectvom (α'-Syh). Porov. MIGSCH, Herbert. *Jeremias Ackerkauf*, s. 58 (najmä pozn. č. 21). Migsch v tomto bode s Janzenom nesúhlasí.

³⁷ Najmä Vaticanus, ale aj ďalší grécki svedkovia, ktorí čítajú zámeno αὐτο v singulári, porov. JANZEN, J. Gerald. *Studies in the Text of Jeremiah*, s. 15–16.

³⁸ Porov. SHEAD, Andrew G. *The Open Book and the Sealed Book*, s. 118–119. Autor tu podáva podrobnú kritiku (najmä na s. 119) Janzenových argumentov a návrhov, ktoré sme tu predostreli.

³⁹ BOGAERT, Pierre-Maurice. *Les documents placés dans une jarre*, s. 70–72.

⁴⁰ V transliterácii, ktorú uvádza vo svojej štúdií, má Bogaert pred akuzatívnou časticou opäť spojku ו. V hebrejskom texte sa táto spojka v skutočnosti nenachádza.

v. 14	אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה		tieto knihy
	אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה	(1)	táto kniha kúpy
	וְאֵת הַחֶתּוּם	(2)	a (tá) zapečatená
	וְאֵת סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה	(3)	a táto kniha otvorená

Prvá vec, ktorú si všimneme, je, že v. 14 začína plurálom „tieto knihy“, אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה. Toto množné číslo už pripravuje čitateľa na to, že očakáva výpočet viacerých dokumentov. Sekvencia častíc akuzatívu אֵת poukazuje na to, že tu ide o enumeráciu troch rôznych spisov: (1) knihy kúpy, (2) zapečatenej knihy a (3) otvorenej knihy. Ak v. 11 so sekvenciou častíc וְאֵת – אֵת – אֵת neumožňuje s istotou rozlíšiť počet spisov vytvorených prorokom,⁴¹ sekvencia וְאֵת – וְאֵת – וְאֵת vo v. 14 akoby naznačovala tri rôzne spisy.

Podľa Bogaerta nás v. 14 núti vnímať „zapečatený“ ako samostatný spis (2). Rozlíšenie je podmienené akuzatívnou časticou so spojku וְאֵת, ktorá stojí pred ním, ale tiež aj dvoma ukazovacími zámenami „tento“ הַזֶּה, ktoré sú na začiatku a na konci tejto enumerácie. Ich postavenie v tejto štruktúre spôsobuje, že „zapečatený“ sa zdá byť oddelený od ostatných dokumentov/písomností.⁴² Nie je to však úplne isté a táto nejednoznačnosť tu pretrváva.⁴³ Napriek tomu to, čo z tohto porovnania v. 11 a v. 14 vyplýva je, že výraz „a otvorený“ vo v. 11 treba chápať ako samostatný spis, odlišný od „dokumentu kúpy“, pretože vo v. 14 sa nazýva „knihou“ alebo „dokumentom“.⁴⁴ Toto rozlíšenie „otvorenej knihy“ ako samostatného spisu naznačuje aj druhé použitie ukazovacieho zámena „tento“ הַזֶּה.

2.2.2. Význam slovného spojenia „príkázania a nariadenia“ הַמְצוּוֹת וְהַחֻקִּים

Štruktúra v. 14 teda rozlišuje dva spisy, ktoré prorok vypracoval v čase predaja zeme. Okrem toho od nej závisí výklad v. 11. Vo v. 11 sa dokument kúpy nazýva „zapečateným“. MT potom bez predložky umiestňuje za „zapečatený“ slovné spojenie „príkazy a nariadenia“ הַמְצוּוֹת וְהַחֻקִּים. Z gramatického hľadiska treba juxtapozíciu tejto

⁴¹ V skutočnosti by sa v. 11 mohol čítať takto: „A vzal som kúpnu zmluvu, tú zapečatenú... a otvorenú“, t. j. ako jeden spis. Porov. MIGSCH, Herbert. *Jeremias Ackerkauf*, s. 168.

⁴² Porov. BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre, s. 72.

⁴³ Porov. SHEAD, Andrew G. *The Open Book and the Sealed Book*, s. 123–124.

⁴⁴ Treba však poznamenať, že výraz „otvorená kniha“ vo v. 14 nie je z hľadiska hebrejskej gramatiky správny, pretože zatiaľ čo substantívum „knihou“ nemá určitý člen, pasívne participium „otvorený“ určitý člen má.

syntagmy chápať vo vzťahu ku „dokumentu kúpy“. To nám však nepomáha porozumieť významu spojeniu „príkazy a nariadenia“, ktorého interpretácia v tomto kontexte nie je jasná. Je preto potrebné ho objasniť. Preklady textu si zvyčajne pomáhajú predložkovou väzbou, ako napr. „...podľa predpisov a nariadení“ (SSV), „...podľa práva a poriadku“ (SEB), „...podle nařízených směrníc“ (ČEP).

David T. Tsumura vo svojej štúdií o literárnych vsuvkách v hebrejskej Biblii navrhuje interpretovať spojenie „príkazy a nariadenia“ והוצמה והחקים ako literárnu vsuvku v zmysle svojho syntaktického štrukturálneho prístupu.⁴⁵ Syntagma „príkazy a nariadenia“ je podľa neho príslovkové vyjadrenie (X), ktoré prerušuje uzavretú sémantickú jednotku pozostávajúcu z výrazov „zapečatený“ (A) a „otvorený“ (B) s tým zámerom, aby túto jednotku uviedlo do konečnej sémantickej štruktúry A-X-B. Preklad syntagmy „príkazy a nariadenia“ by potom podľa tejto interpretácie znel „v súlade s požiadavkami zákona“.⁴⁶ Podľa neho táto vsuvka tak vysvetľuje právnu prax prípravy zapečatených a nezapečatených dokumentov. Takáto interpretácia je však z rôznych dôvodov diskutabilná. Predovšetkým preto, že medzi rôznymi príkladmi literárnych vsuviek, ktoré autor uvádza, je v. 11 osobitný prípad.⁴⁷ Ďalší príklad, ktorý uvádza, je napr. Jer 32,20. V tomto prípade autor štúdie úplne ignoruje koniec verša, ktorý ho ohraničuje ako zjavnú sémantickú jednotku, väčšiu ako tá, ktorú určil vo svojom príklade.⁴⁸ Zdá sa, že pre Tsumuru sa táto otázka týka skôr moderných prekladov hebrejskej Biblie, takže jeho východiská sú odlišné od exegetického pohľadu. Napriek tomu môže byť toto literárne vysvetlenie užitočné pri snahe určiť funkciu tejto syntagmy vo verši. Tá môže súvisieť so špecifickým významom tohto spojenia, ktorý sa snažíme určiť na prvom mieste.

Predchádzajúce štúdie Jer 32 pripisujú spojeniu „prikázanie a nariadenia“ profánny právny význam v kontexte notárskeho úkonu, ktorý prorok realizoval. To však nie je isté. Ako uvidíme v nasledujúcom, výrazy המצוה a החקים sa v SZ používajú, ak stoja v texte spolu, výlučne v náboženskom kontexte. V takom prípade označujú prikázania a nariadenia, ktoré Boh dal svojmu ľudu prostredníctvom Mojžiša. Z toho dôvodu je tu otázka, či by sa takýto význam nemal vzťahovať aj na tieto výrazy vo v. 11.

---

⁴⁵ TSUMURA, David Toshio. Litterary Insertion (AXB Pattern) in Biblical Hebrew. *Vetus Testamentum* 1983, roč. 33, č. 4, s. 468–482.

⁴⁶ „in accordance with requirements of the law“, s. 477.

⁴⁷ Porov. tamže, s. 475–479.

⁴⁸ Porov. tamže, s. 478–479.

Pozrieme sa na významy pojmov מצוה a חק, resp. חקה, v akom kontexte sa používajú v Starom zákone. Samostatne sa vyskytujúci výraz מצוה v jednotnom čísle, v jeho substantívnom tvare, môže byť aplikovaný na označenie príkazu, ktorý vydáva človek. V knihe Jeremiáša nájdeme takýto príklad. V Jer 35 sa nachádza spojenie „príkaz svojho otca“ מִצְוַת אֲבִיהֶם, ktorým dáva Boh prostredníctvom Jeremiáša príklad vernosti Rechabejcov príkazu ich otca.⁴⁹ Ostatné príklady sa nachádzajú v iných knihách SZ. Napríklad sa takto použitie termínu מצוה nachádza vo výraze מִצְוַת הַמֶּלֶךְ, ktorý označuje kráľovský rozkaz, ako napr. v 2 Kr 18,36; Neh 11,23; Est 3,3 atď.

Výraz חק, resp. חקה zasa môže byť zasa používané vo význame poriadku ustanoveného v prírode, kozmických zákonov. V presnom takomto význame sa nachádza použité v Jer 5,24; 31,36. Ďalej ho nájdeme v tomto význame výskyt v Jób 38,10. V Gn 47,26 sa týmto výrazom označuje Jozefov poriadok kontribúcií odovzdávaných faraónovi v Egypte. V Jer 10,3 sa týmto výrazom označujú zvyky národov חֻקֵי הָעַמִּים.

Vidíme teda, že význam pojmov מצוה a חקים sa môže líšiť, ak sa používajú oddelene od seba. Naopak, keď sa používajú v jednom spoločnom spojení, ako je to v Jer 32,11, ich význam je v Starom zákone celkom stabilný a označuje božské príkazy a nariadenia, a to vo všetkých výskytoch tohto výrazu. Nasledujúca prezentácia príkladov to dokumentuje.

Začneme tým, že uvedieme biblické pasáže, v ktorých sa spojenie „príkazy a nariadenia“ nachádza identickým spôsobom použité ako v Jer 32,11, alebo aspoň čo najbližšie k nemu. Potom v druhej časti predstavíme pasáže, ktoré sú Jer 32,11 menej blízke a ktoré ponúkajú variácie spojené s formou (teda plurál alebo singulári, s predponami alebo sufixami atď.) pojmov מצוה a חק, resp. חקה.

---

⁴⁹ Jer 35,14.16.18.

1. Existujú štyri miesta, kde sa používajú spojenie המצוה והחקים v tvare zhodnom s Jer 32,11; výraz nie je úplne izolovaný, pretože vo všetkých prípadoch ho sprevádza výraz משפטים; v 2 Kr 17,37 sa pridáva התורה.

Dt 5,31	„...ja ti oznámim ti všetky príkázania, ustanovenia a právne predpisy , ktoré ich budeš učiť, aby ich zachovávali v krajine, ktorú im dávam do vlastníctva.“	כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמְשָׁפָטִים
Dt 6,1	„Toto sú príkázania, ustanovenia a právne predpisy , ktoré mi Hospodin, váš Boh, prikázal vás učiť, aby ste ich dodržiavali v krajine, do ktorej prichádzate a ktorú máte obsadiť.“	הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמְשָׁפָטִים
Dt 7,11	„Preto budete príkazy a zákony a zvyky, ktoré vám dnes prikazujem uplatňovať v praxi.“	אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמְשָׁפָטִים
2 Kr 17,37	„ Príkazy a zvyky, Zákon a príkázania , ktoré vám napísal, budete zachovávať každý deň a nebudete sa báť iných bohov.“	וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמְשָׁפָטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה

2. V druhej časti tejto prezentácie má pojem „ustanovenie, nariadenie“ חק často aj ženský tvar חקה.⁵⁰ Niekoľkokrát ho sprevádza iba plurál pojmu מצוה; מצוהים a תורה ho sprevádzajú tiež a tieto štyri výrazy sa niekedy vyskytujú všetky spoločne vedľa seba.

Gen 26,5	„...Abrahám poslúchol môj hlas a zachovával moje príkázania, moje nariadenia a moje zákony .“	מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרָתִי
Ex 15,26	„Ak budeš naozaj poslúchať hlas Pána, svojho Boha, a budeš robiť, čo je v jeho očiach správne, ak poslúchneš jeho príkazy , a zachováš všetky jeho nariadenia , nedopustím na teba nijakú chorobu...“	לְמִצְוֹתַי כָּל־חֻקָּיו
Lv 26,3	„Ak sa budete správať podľa mojich ustanovení a zachovávať moje príkázania a ak ich budete aj plniť,“	אִם־בְּחֻקְתִּי וְאֶת־מִצְוֹתִי
Lv 26,15	„ak zavrhnete moje ustanovenia a nebudete plniť všetky moje zvyky , takže nebudete plniť všetky moje príkazy ,...“	וְאִם־בְּחֻקְתִּי אֶת־מִשְׁפָּטַי אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
Dt 4,40	„Zachovávajte jeho nariadenia a jeho príkazy , ktoré ti dnes dávam, aby sa dobre tebe i tvojmu potomstvu, aby si dlho žil v krajine, ktorú ti navždy dáva Pán, tvoj Boh.“	אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו
Dt 6,2	„aby si sa bál Pána, svojho Boha, a zachovával všetky jeho nariadenia a príkazy , ktoré ti prikazujem...“	אֶת־כָּל־חֻקְתָּיו וּמִצְוֹתָיו
Dt 6,17	„Starostlivo zachovávajte prikazy Pána, svojho Boha, jeho svedectvá a nariadenia , ktoré ti prikázal.“	אֶת־מִצְוֹת וְעֵדוּתָיו וְחֻקָּיו
Dt 8,11	„Dávaj si pozor, aby si nezabudol na Pána, svojho Boha, aby si nezanedbával jeho príkazy, zvyky a nariadenia , ktoré ti dnes nariaďujem.“	מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקְתָּיו
Dt 10,13	„aby si zachovával prikazy Pána a jeho nariadenia , ktoré ti dnes prikazujem...“	אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקְתָּיו
Dt 11,1	„Milovať budeš Pána, svojho Boha, a po všetky dni budeš zachovávať jeho nariadenia, zvyky a príkazy .“	וְחֻקְתָּיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו

⁵⁰ S výnimkou Dt 27,10; 1 Kr 3,14; 8,58; 8,61 a Ezd 7,11, kde je חק v mužskom rode.

Dt 26,17	„Dnes si o Pánovi vyhlásil, že ti bude Bohom, že budeš chodiť po jeho cestách a zachovávať jeho nariadenia, príkazy a zvyky , a že ho budeš počúvať.“	חֻקֵי וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
Dt 27,10	„Poslúchaj hlas Pána, svojho Boha, a uskutočňuj jeho príkazy a nariadenia , ktoré ti dnes prikazujem.“	אֶת־מִצְוֹתָיו וְאֶת־חֻקָּיו
Dt 28,15	„Ale ak nebudeš poslúchať hlas Pána, svojho Boha, ani zachovávať a uskutočňovať všetky jeho prikázania a nariadenia, ktoré ti dnes prikazujem...“	אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקֵּיהֶם
Dt 28,45	„...pretože si neposlúchol hlas Pána, svojho Boha, a nezachovával si jeho prikázania a nariadenia , ktoré ti prikázal.“	מִצְוֹתָיו וְחֻקֵּיהֶם
Dt 30,10	„Keď budeš poslúchať hlas Pána, svojho Boha, zachovávať jeho príkazy a nariadenia , ktoré sú napísané v knihe tohto zákona...“	מִצְוֹתָיו וְחֻקֵּיהֶם
1 Kr 2,3	„Zachovávaj povinnosti voči Pánovi, svojmu Bohu. Kráčaj po jeho cestách, zachovávaj jeho nariadenia, jeho príkazy, jeho zvyky a jeho svedectvá , ako je napísané v Mojžišovom zákone...“	חֻקֵּיהֶם מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדוּתָיו
1 Kr 3,14	„A ak budeš chodiť po mojich cestách a zachovávať moje nariadenia a príkazy , ako to robil tvoj otec Dávid, dám ti dlhý vek.“	חֻקֵי וּמִצְוֹתַי
1 Kr 6,12	„Ak sa budeš riadiť mojimi nariadeniami , plniť moje zvyky , dodržiavať všetky moje príkazy , splním nad tebou svoje slovo, ktoré som povedal tvojmu otcovi Dávidovi.“	בְּחֻקֵּיהֶם וְאֶת־מִשְׁפָּטָיו אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו
1 Kr 8,58	„...aby sme chodili po všetkých jeho cestách a zachovávali všetky jeho príkazy, jeho nariadenia a jeho zvyky , ktoré nariadil našim otcom.“	מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו
1 Kr 8,61	„A nech celé vaše srdce patrí Pánovi, nášmu Bohu, aby ste chodili podľa jeho nariadení a dodržiavali jeho prikázania ako dnes.“	בְּחֻקָּיו מִצְוֹתָיו

1 Kr 9,6 (pozri v. 4)	„ak sa vy i vaše deti odvrátie odo mňa a nebudete dodržiavať moje príkazy a moje nariadenia , ktoré som vám dal, ale pôjdete slúžiť iným bohom a budete ich uctievať,“	מִצְוֹתַי חֻקַּי
1 Kr 11,34	„...kvôli môjmu služobníkovi Dávidovi, ktorého som si vyvolil a ktorý zachovával moje príkazy a moje nariadenia “.	מִצְוֹתַי וְחֻקַּי
1 Kr 11,38	„...ak budeš chodiť po mojich cestách a konať to, čo je správne v mojich očiach, zachovávať moje nariadenia a moje príkazy , ako to robil môj služobník Dávid...“	חֻקֹתַי וּמִצְוֹתַי
2 Kr 17,13	„Odvráťte sa od svojich zlých ciest a zachovávajúce moje príkazy a moje nariadenia podľa celého zákona , ktorý som prikázal vašim otcom a poslal som im ho prostredníctvom svojich služobníkov prorokov.“	מִצְוֹתַי חֻקֹתַי כְּכֹל־הַתּוֹרָה
2 Kr 17,34	„...Nectia si Pána ani sa neriadia jeho nariadeniami a zvykmi, zákonom a prikázaniami , ktoré dal Pán...“	כְּחֻקֵּיהֶם וּכְמִשְׁפָּטֵם וּכְתוֹרָה וּכְמִצְוָה
2 Kr 23,3	„...uzavrel zmluvu pred Pánom, že ho budú nasledovať a zachovávať jeho príkazy, jeho svedectvá a jeho nariadenia ...“	מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֲדוּתָיו וְאֶת־חֻקֹתָיו
1 Krn 29,19	„Daj môjmu synovi Šalamúnovi priame srdce, aby zachovával tvoje príkazy, tvoje svedectvá a tvoje nariadenia ...“	מִצְוֹתֶיךָ עֲדוּתֶיךָ וְחֻקֶיךָ
2 Krn 7,19	„Ale ak sa odvrátite a opustíte moje nariadenia a moje príkazy , ktoré som vám dal, ak pôjdete a budete slúžiť iným bohom a budete sa im klaňať,“	חֻקֹתַי וּמִצְוֹתַי
2 Krn 19,10	„Pri akomkoľvek spore, ktorý k vám príde od vašich bratov bývajúcich vo svojich mestách, vo veciach prelievania krvi, zákona, príkazu, nariadení alebo zvykov , poučte ich, aby sa neprevinili proti Pánovi...“	בֵּין־תּוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים

2 Krn 34,31	„Kráľ sa postavil na svoje miesto a uzavrel pred Pánom zmluvu, že budú nasledovať Pána a zachovávať jeho príkazy, jeho svedectvá a jeho nariadenia celým svojím srdcom a celou svojou dušou a že budú plniť slová zmluvy, zapísané v tejto knihe.“	אַת־מִצְוֹתָיו וְעֲדוּתָיו וְחֻקָּיו
Ezd 7,11	„Toto je odpis dokumentu, ktorý dal kráľ Artaxerxes kňazovi Ezdrášovi, zákonníkovi, znalcovi Pánových príkazov a jeho nariadení pre Izrael.“	מִצְוֹת־יְהוָה וְחֻקָּיו
Neh 1,7	„Hrubo sme sa proti tebe previnili a nezachovali sme príkazy, nariadenia a zvyky , ktoré si prikázal svojmu služobníkovi Mojžišovi.“	אַת־הַמִּצְוֹת וְאַת־הַחֻקִּים וְאַת־הַמִּשְׁפָּטִים
Neh 9,13	„Zostúpil si na vrch Sinaj a hovoril si s nimi z neba a dal si im správne zvyky, zákony, dobré nariadenia a príkazy .“	מִשְׁפָּטִים [...] וְחֻרוֹת חֻקִּים וּמִצְוֹת
Neh 9,14	„Dal si im dať poznať svoju svätú sobotu a prostredníctvom svojho služobníka Mojžiša si im dal príkazy, nariadenia a zákon .“	וּמִצְוֹת וְחֻקִּים וְחֻרָה
Neh 10,30	„...a zaviazali sa prísahou a kľatbou, že sa budú riadiť Božím zákonom, ktorý bol daný skrze Božieho služobníka Mojžiša, a budú zachovávať a plniť všetky príkazy Pána, nášho Boha, jeho zvyky a jeho nariadenia .“	אַת־כָּל־מִצְוֹת וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקָּיו
Ž 89,32 (pozri v. 31)	„ak znesvätia moje nariadenia a nezachovajú moje príkazy “.	חֻקְתִּי וּמִצְוֹתִי
Ž 119,48	„Budem dvíhať svoje ruky k tvojim príkazom , ktoré milujem, a rozjímam o tvojich nariadeniach .“	מִצְוֹתֶיךָ [...] בְּחֻקֶיךָ

Odhliadnuc od rozdielov a odchýlok, ktoré nie sú pre túto ukážku podstatné, môžeme vidieť, že výrazy „príkazy“ מצוה a „nariadenia“ חקים sú vždy v týchto výskytoch prepojené v náboženskom význame a označujú božské prikázania a nariadenia zverené izraelitskému ľudu. Okrem toho výraz משפט, ktorý je v týchto

biblických úryvkoch často zastúpený, sa v našej kapitole Jer 32 vyskytuje dvakrát, a to vo v. 7 a 8. Tento náboženský význam naznačuje aj kontext kúpy poľa, ktorú má Jeremiáš realizovať v rámci svojich rodinných záväzkov.⁵¹ Na základe tohto pozorovania môžeme oprávnene predpokladať, že výrazy „príkazy“ מִצְוֹת a „nariadenia“ חֻקִים, ktoré majú v celom SZ konzistentný náboženský význam, musíme rovnako interpretovať aj v Jer 32,11. Náboženský význam je pravdepodobnejší ako len význam bežného profánneho právneho predpisu, ako sú kontraktuálne podmienky a ustanovenia. Takýto význam sa v konečnom dôsledku ani nikde inde v SZ nenachádza.

Mali by sme si všimnúť ďalšie dve pasáže v knihe Jer, kde sú uvedené legislatívne termíny v náboženskom význame:

Jer 44:10	„...nekráčali podľa môjho zákona a mojich nariadení , ktoré som predložil vám a vašim otcom.“	וְלֹא־הָלְכוּ בְּתוֹרֹתַי וּבְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם וּלְפָנֵי אֲבוֹתֵיכֶם
Jer 44:23	„...a nepočúvali ste Pánov hlas a podľa jeho zákona, jeho nariadení a jeho svedectiev ste nechodili.“	וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה וּבְתַרְתּוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבַעֲדוֹתָיו לֹא הִלַּכְתֶּם

Tieto príklady demonštrujú, že aj v samotnej knihe Jer je význam týchto pojmov iba náboženský. To podporuje našu interpretáciu významu právnych pojmov Jer 32,11 v MT.

2.2.3 Význam spojenia „zapečatený kúpny dokument“

Existujú dobré dôvody na to, aby sme spojenie מִצְוֹת וְחֻקִים považovali za kvalifikátor kúpneho dokumentu „zapečateného“. Treba však poznamenať, že táto syntagma nie je reprodukováaná vo v. 14. Navyše sme v predchádzajúcej časti demonštrovali, že tieto výrazy nemajú profánny právny význam, ale náboženský, aký sa vyskytuje stabilným spôsobom tiež v ostatných pasážach v SZ. „Príkázanie a nariadenia“ súvisia so „zapečateným kúpny dokumentom“ a kontext právneho

⁵¹ Ide o גֵּאֻלָּה; Jeremiáš musí konať ako zástanca גֵּאֻלָּה. Táto pasáž odkazuje alúziou na Lv 25, 25; spojenie מִשְׁפַּט הִירֶשֶׁה je navyše hapax.

úkonu – v pravom zmysle slova – nadobúda náboženský význam vďaka náboženskému použitiu týchto výrazov.

To nás vedie k otázke významu zapečatenej kúpnej listiny v tomto novom náboženskom kontexte, ktorý je daný významom spojenia „prikázania a nariadenia“. Treba povedať, že priamy kontext v. 11 nám neposkytuje dostatok informácií na to, aby sme o ňom mohli povedať niečo presnejšie, okrem toho, že náboženský význam výrazov והחקים והמצוה nás upozorňuje na význam, ktorý je iný ako vo v. 10, kde ide jednoducho o právny postup obchodnej transakcie realizovaného pri kúpe poľa. Odpoveď na túto otázku je však dôležitá, dokonca nevyhnutná na to, aby sme mohli interpretovať význam celého rozprávania, ako sa nachádza v MT.

Väčšina použití slovesa „zapečatiť“ חתם v Starom zákone zodpovedá jeho použitiu vo v. 10. Označuje sa ním činnosť, pri ktorej sa na listinu alebo dokument dáva pečať, aby sa mu dodala kvalita pravosti a autority. Takýto úkon sa spája s právnou a/alebo kráľovskou autoritou. Napríklad kráľovná Jezabel zapečatila list s obžalobou proti Nábotovi kráľovskou pečaťou (1 Kr 21,8). Aj Hamanovove listy, vo viacerých exemplároch a jazykových mutáciach, nariaďujúce vyhubenie Židov boli označené kráľovskou pečaťou (Est 3,12). Podobne aj výnos na zrušenie protižidovských opatrení bol zapečatený kráľovským prsteňom a rozprávanie vysvetľuje, aký je význam tohto špecifického úkonu:

[...] כִּי־כָתַב אֲשֶׁר־נִכְתַּב בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ וְנִחְתָּמוֹ
בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהַשִּׁיב

„...pretože čo bolo napísané v mene kráľa a zapečatené jeho prsteňom, nemožno odvolať“ (Est 8,8).

Kameň zakrývajúci jamu levov, do ktorej bol hodený Daniel, kráľ tiež zapečatil svojím prsteňom (Dan 6,18). Obrad obnovenia zmluvy v Neh 10 sa tiež uskutočňuje písomne a spoločná dohoda je zapečatená, pričom meno miestodržiteľa Nehemiáša je v nej zapísané spolu s menami náčelníkov a hodnostárov, ktorí sa zaväzujú byť verní Zákonom. Vidíme teda, že sloveso „zapečatiť“ má okrem autoritatívneho kontextu aj aspekt, ktorý zdôrazňuje neodvolateľnosť tohto úkonu.

Sloveso חתם sa niekedy používa aj v širšom a všeobecnejšom význame „zavrieť“. Niekedy má metaforický význam, ako napríklad v Pies 4,12, kde sa nevesta prirovnáva k „zapečatenému prameňu“; v Dt 32,34 spojenie „zapečatené v mojich pokladniciach“ evokuje myšlienku ochrany. V Dan 9,24 je Danielovi dané vysvetlenie ohľadom dĺžky

doby vyhnanstva, ktorá je v jeho vízii spojená so „zapečatením hriechu“ a „zapečatením prorockého videnia“.

S výnimkou metaforického použitia tohto slovesa tieto príklady opisujú jeho použitie v spojení s istou autoritou, ktoré dobre korešpondujú s činnosťou „zapečatenia“ vo v. 10, v ktorom ide o úkon s autoritatívnym právnym významom. Ako sme však už ukázali, význam חתם vo v. 11 očividne nadobúda nuansu, ktorá tomuto významu úplne nezodpovedá, a to kvôli jeho postaveniu v bezpredložkovej väzbe so syntagmou והחקים המצוה. Presnejšie povedané, autoritatívny aspekt tu zostáva prítomný, pretože činnosť je iniciovaná Božím príkazom daným Jeremiášovi. Rovnako tiež neodvolateľný aspekt činnosti. To všetko tvorí základ rozprávania v MT aj v LXX. Ale kým sloveso „zapečatiť“ חתם v Jer 32,10 a vo vyššie citovaných úryvkoch striktnie zodpovedá tejto perspektíve činnosti, Jer 32,11–14 MT sa od nej odlišuje spojením והחקים המצוה, ako sme ukázali.

Pre našu analýzu sa zdajú byť obzvlášť zaujímavé dve pasáže z Izaiáša, v ktorých sa vyskytuje sloveso „zapečatiť“ חתם:

Iz 29,11 :

וַתְּהִי לְכֶם חֲזוֹת הַכָּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּמִּים

„Každé videnie vám bude ako slová zapečatenej knihy...“

Božie zjavenie sa tu priamo prirovnáva k slovám zapečatenej knihy הספר החתום, čo je spojenie, ktoré sa v tomto verši vyskytuje dvakrát, pričom je zrejmé, že zapečatenú knihu nemožno otvoriť a z nej čítať. Je to jediné miesto, kde sa spomína toto špecifické spojenie „zapečatená kniha“, spolu s Dan 12,4, v ktorom Boh prikazuje prorokovi zapečatiť knihu:

Dan 12,4:

וְאַתָּה דָּנִיֵּאל סַתֵּם הַדְּבָרִים וְחַתֵּם הַסֵּפֶר עַד־עֵת קֵץ

„Ty, Daniel, uzavri slová a zapečat' knihu až do času konca.“

Druhý úryvok je z Iz 8,16:

צוֹר תְּעוּדָה חֲתוּמִּים תּוֹרָה בְּלִפְנֵי

„Zviaž svedectvo, zapečat' náuku v mojich učeníkoch!“

Pojmy „svedectvo“ תְּעוּדָה a „zákon, náuka“ תּוֹרָה sú veľmi podobné pojmom „príkaz“ הַמִּצְוָה, „nariadenie“ חֻק/חֻקָּה, „zvyk, právny predpis“ מִשְׁפָּט a „svedectvo“ עֵדוּת.

Už sme si všimli, že ak sa vykytujú spoločne, majú tieto termíny vždy náboženský význam, ktorý sa analogicky vzťahuje na prikázania, nariadenia a božské predpisy zákona. Blízkosť všetkých týchto výrazov vo vzťahu k Jer 32,11 môže osvetliť význam חתם, ktorý sa usilujeme interpretovať v tomto verši.

V tabuľke, v ktorej sme uviedli analógie termínov חקים a מצוה, sme postrehli aj termíny ako „zákon“ תורה a „svedectvo“ עדות (1 Kr 2,3; 23,3; 29,19 a Jer 44,23; porov. Neh 9,34). Posledný z nich je veľmi blízky termínu תעודה, ktorý je v Starom zákone veľmi zriedkavý. Nachádza sa len v Iz 8,16.20 a okrem toho už iba v Rút 4,7.

Kontext Rút 4,7 zároveň evokuje tému vykúpenia zeme, ktorá je tiež v jadre narácie Jer 32,6–15. Keď Pán oslovuje Jeremiáša, kúpu poľa mu oznamuje s tým, že ide o jeho príbuzenské právo (a zrejme aj záväzok), „právo vykúpenia“ משפט הגאולה (v. 7). Toto právo odkazuje na Lv 25,24–25, kde sa hovorí o zákone vykúpenia.

Toto lexikálne priblíženie sa zdá byť dôležité a orientuje lektúru Jeremiáša MT na základe Iz 8,16. Ide o termíny, ktoré majú náboženský význam v rámci Božieho zákona. To nás následne pobáda, aby sme zvážili ďalšie prvky, ktoré by odôvodňovali takýto výklad Jer 32 MT. Na to musíme vziať do úvahy kontext celej 8. kapitoly doplnenej o Iz 30,8, kde sa tiež výslovne hovorí o písomnom aspekte prorockého posolstva:

עַתָּה בּוֹא כְּתֹבָה עַל־לוּחַ אֲתָם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּה וְתָהִי לְיוֹם אֲחִרֹן לְעַד עַד־עוֹלָם

„Teraz choď, napíš to na tabuľu pred nimi a do knihy to zaznač, nech je to pre budúci čas, (ako svedok)⁵² až naveky.“

O vzťahu Jer 32 MT k týmto rôznym pasážam možno uviesť nasledujúce poznámky. Kontextom Iz 8 je sýrsko-efraimská vojna, ktorá bola uvedená v Iz 7. Iz 8,4 ohlasuje, že asýrsky kráľ dobyje Damask a Samáriu. Táto konfliktná situácia vyvoláva neistotu a bezprostredné ohrozenie pre Judsko. Prorok je v tejto atmosfére povolaný tlmočiť posolstvo nádeje. Tento kontext je veľmi blízky situácii vykreslenej v narácii Jer 32, kde Babylónia bezprostredne ohrozuje Jeruzalem a celú judskú krajinu. Tá je v tej chvíli už asi z väčšej časti okupovaná, vzdoruje iba Jeruzalem so svojimi opevnenými

---

⁵² Verzie Aquila, Symmachus, Theodotion, ako aj Targum, latinský preklad a sýrsky preklad navrhujú toto čítanie לעד.

hradbami. V úkone kúpy podľa prorok Jeremiáš sprostredkováva znamenie nádeje, ktoré uisťuje o budúcnosti.

Obidva príbehy sú narácie v prvej osobe. V Jer je rozprávanie v prvej osobe špecifické pre MT; vo v. 6 je to prorok, kto uvádza celé rozprávanie, kým v LXX je v 3. os. Znamenie nádeje sa ohlasuje prostredníctvom reálneho a konkrétneho konania proroka. V Iz 8,1–4 je narodenie prorokovho syna zárukou prísľubu, ktorý dal Pán. V Jer je prorocký úkon kúpy podľa znamením pre budúcnosť ľudu. V oboch prípadoch je vysvetlenie tohto prorockého symbolického úkonu dané Pánom, ako o tom vypovedajú Iz 8,4 a Jer 32,15.

Iniciátorom tohto prorockého konania je Boh sám. V Iz 8,1 dostáva prorok priamy príkaz písať. V Jeremiášovi Pán hovorí Jeremiášovi o príchode Hanameela do strážneho nádvorja a Jeremiáš to chápe ako príkaz, na základe ktorého má konať, t. j. vykúpiť Hanameelovo pole (MT zdôrazňuje vo v. 8 tento aspekt spojením „podľa Pánovho slova“, ktoré sa v gréckom texte nenachádza).

Božie ohlásené slovo musí byť zapísané, pretože jeho posolstvo sa musí zachovať, až kým sa nenaplní. Tento zápis potom poslúži ako dôkaz pravdivosti prorockého slova a ako svedectvo o Božej vernosti. V Iz 8,1 sa prorokovi priamo prikazuje, aby to urobil. Aj v Iz 30,8 prorok píše podľa príkazu, ktorý mu dal Boh. V Jer sa to od proroka výslovne nežiada, ale MT alúziou naznačuje, že prorok koná „podľa Pánovho slova“. Postup opísaný vo v. 14 to zdôrazňuje. Okrem toho מַצִּיָּוָה vo v. 11 možno chápať ako samotný príkaz. O takomto zaznamenávaní a odovzdávaní proroctiev svedčí tiež Jer 36.

Prorok povoláva svedkov svojho symbolického konania. V Iz 8,2 prorok povoláva dvoch konkrétnych svedkov a ich mená sú uvedené v rozprávaní. Jer povoláva svedkov takmer identickým spôsobom. Povolanie svedkov je vyjadrené pomocou sloveso עוֹדֵד v hifile, ktoré má „svedkov“ עֵדִים ako priamy predmet (v Iz 8,2; Jr 32,10.25.44).

Zdôrazňuje sa aj trvalý aspekt prorockého posolstva. U Jeremiáša, podobne ako u Izaiáša, je prorocké konanie realizované „teraz“ zamerané na budúcnosť; medzi konkrétnym znamením a jeho naplnením je časový odstup. Iz 8,4 opisuje naplnenie v zmysle krátkeho obdobia (kým sa počne syn, ktorý bude hovoriť). Jer 32,15 nehovorí o časovom horizonte naplnenia, ale spomína sa vo formulácii Jer 29,10. V Iz 30,8 je posolstvo napísané „pre budúci čas“, לַיּוֹם אַחֲרָיון.

Prorocké posolstvo je zapečatené. Izaiášovi sa prikazuje, aby „zviazal svedectvo a zapečatil náuku/tóru“ (Iz 8,16). Podobne Jeremiáš zapečat'uje „príkazy a nariadenia“ (v. 11 MT). V Iz 30,8 možno výraz ספר חקיה chápať aj ako tvoriaci súčasť slovníka náboženského zákonodarstva. Jeden z možných prekladov tohto výrazu by v tomto zmysle mohol byť „kniha nariadení“. Iz 30,8 možno chápať v zmysle 2 Kr 17,13, ktorý podáva charakteristiku vzťahu poslania prorokov k Zákonu.

Posolstvo proroka je zverené iným, aby sa zachovalo. V Iz 8,16 sú to prorockí učeníci לְמַדְרִים, ktorým je zverené „svedectvo a náuka“, pretože toto neverné pokolenie prorokovo posolstvo neprijíma (pozri 8,19). Jeremiáš zasa zveruje spisy v Jer 32,13–14 Baruchovi, aby „pretrvali mnoho dní“ (v. 14).

Transmisia sa realizuje v dvoch vyhotoveniach. Iz 30,8 odráža tento typ dvojitej transmisie: príkaz ukladá napísať na „tabuľku a knihu“. Jer 32,11 MT možno tiež chápať v tomto zmysle: symbolický prorocký úkon Jeremiáša sa finalizuje v dvoch spisoch, z ktorých jeden je označený ako „zapečatený“, a druhý „otvorený“. „Otvorený“ je teda súčasťou tohto dvojitého prenosu, ako to naznačuje analógia s Iz 30,8.

Tieto postrehy ako celok teda ukazujú, že súvislosť medzi Jer 32,6–14 MT a týmito pasážami z knihy proroka Izaiáša nespočíva iba v lexikálnej proximite, ale aj v spoločnom analogickom kontexte prorockého ohlasovania. To znamená, že medzi nimi existuje vzťah, ktorý nie je náhodný. Ide zjavne o priblíženie, ktoré je zámerne cielené. To možno vyvodit' z tej skutočnosti, že práve na základe tohto vzťahu medzi Jer 32,6–14 MT a Iz 8; 30,8 je možné určiť zmysel a význam spisov uvedených vo v. 11 dlhšej formy textu Jer 32.

2.3 Zhrnutie textovej komparácie

Po textovej a literárnej analýze úkonu kúpy, ako ho prezentujú obidve formy Jer, môžeme zhrnúť naše pozorovania. Urobíme to v troch krokoch. Najprv uvedieme závery, ktoré sme vyvodili z analýzy rozprávania v krátkej forme, teda podľa LXX. Potom urobíme to isté pre dlhšiu formu narácie, ako je podaná v MT. A nakoniec zhrnieme naše závery v zmysle ich výpovede o vzťahu medzi týmito dvoma formami Jer.

2.3.1 Úkon kúpy podľa LXX

Pri analýze kúpneho dokumentu vo krátkej forme sme dospeli k záveru, že staroveká LXX, ktorej textovým svedkom je aj kódex Vaticanus, pozná len jeden dokument, ktorý Jeremiáš napísal vo v. 11, a to kúpnu zmluvu, ktorá je zapečatená. LXX o ňom vždy hovorí v jednotnom čísle (v. 10, 16, 25 a 44). Toto nie je samo o sebe nový objav. Rovnaké konštatovanie ohľadom gréckeho textu sa uvádza vo viacerých moderných komentároch k Jeremiášovi. Grécky text ďalej vo v. 14 naznačuje existenciu ďalšieho Jeremiášovho spisu, ktorý je označený ako „čítaný dokument“.

Potom sme hľadali nové vysvetlenie pre „čítaný dokument“ vo v. 14. Postupovali sme v dvoch krokoch. Najprv sme sa pozreli na miesto tohto výrazu v kontexte krátkeho textu, aby sme určili jeho význam. Pozorné čítanie rozprávania vo v. 11–14 nám ukázalo, že predmet narácie je najlepšie vyjadrený v tom zmysle, že zdôrazňuje verejné odovzdanie kúpnej listiny Baruchovi a že význam „čítaného dokumentu“, ktorý sa uvádza vo v. 14 s ňou priamo súvisí a závisí od nej. V súvislosti s týmto odovzdaním kúpnej zmluvy dochádza k zmene perspektívy. Z pôvodne súkromnej rodinnej záležitosti sa kúpa poľa stáva verejnou záležitosťou, v rámci ktorej prorok ohlasuje priaznivú budúcnosť bezprostredne pred zničením Jeruzalema obliehajúcou nepriateľskou armádou. Dokument, ktorý predstavuje kúpnu zmluvu uzavretú diskretné medzi Hanameelom a Jeremiášom (okrem svedkov sa vo v. 10 nikto iný prítomný nespomína), sa stáva prorockým znamením vyhláseným pred širokou verejnosťou (v. 12). Dokument o kúpe tak získava novú kvalitu prorockej kerygmy. Práve v tomto zmysle nachádza rozprávanie svoju funkciu vo vv. 11–14. Obvyklý výklad chápe particípium *ἀνεγνωσμένον* ako protiklad *ἐσφραγισμένον* v dvojpólovom vzťahu „zapečatené-otvorené“. Problém takéhoto výkladu však spočíva v tom, že grécke sloveso *ἀναγινώσκω* znamená doslova „čítať“, a nie „otvoriť“. Na základe bežného výskytu a použitia tohto gréckeho slovesa v LXX sme určili, že tento výraz treba chápať vo význame dokumentu „na čítanie“ alebo „na ohlasovanie“.

Po druhé sme sa pokúsili zistiť, či tento nový význam, ktorý navrhujeme, možno priradiť slovesu *ἀναγινώσκω*. Toto sloveso je zvyčajne ekvivalentom hebrejského slovesa קרא, ktoré znamená „čítať“, ale tiež aj „kričať“ alebo „ohlasovať“. V Jer je obvyklý preklad slovesa קרא „čítať“. Na troch miestach, a to Jer 3,12; 11,6 a 19,2, sa sloveso ἀναγινώσκω používa vo význame „ohlasovať“ ako prekladový ekvivalent קרא.

Okrem toho kontext Jer 36 a Jer 29 ukazuje priame analógie v knihe Jer. Preto význam, ktorý sme určili pre „čítaný dokument“ z jeho úlohy vo vv. 11–14, dokonale zodpovedá aj významu slovesa, ktoré sa nachádza na iných miestach knihy Jer použité s rovnakým významom prorockého ohlasovania.

Potom bol špecifikovaný konkrétny charakter tohto „dokumentu, ktorý sa má čítať/ohlásiť“. Funkcia tohto výrazu v rozprávaní vo v. 11–14 naznačuje, že obsah tohto spisu je potrebné určiť v kontexte prorockého znamenia, ktoré ohlasuje božský prísľub spásy. Naznačuje to začiatok v. 14: „Takto hovorí Pán Všemohúci“, ktorému zodpovedá koniec perikopy, v. 15: „Lebo takto hovorí Pán: ‚V tejto krajine sa budú kupovať polia, domy a vinice‘“.

2.3.2 Úkon kúpy poľa podľa MT

Analýzou v. 11–14 v ich vlastnom kontexte v dlhšom texte MT sme najprv hľadali ucelené vysvetlenie problému spojeného s dokumentmi súvisiacimi s aktom kúpy. Okrem týchto veršov, Jer 32 MT pozná len jeden dokument, ktorý prorok vyhotovil v čase úkonu kúpy, a to kúpny dokument, t. j. kúpnu zmluvu. Dlhší text Jer 32 ho takto číta vo v. 10, 16 a 44. V rámci textovej jednotky v. 11–14, v. 12 tiež naznačuje čítanie v zmysle singuláru, ale v. 14 implikuje pluralitu dokumentov pochádzajúcich z tejto notárskej transakcie. Po porovnaní v. 11 a 14, ako to urobili aj iní autori, sme konštatovali, že najlepším vysvetlením, pokiaľ ide o počet písomností, je rozlišovať v týchto veršoch dve odlišné písomnosti: „zapečatenú kúpnu listinu“ s „príkazmi a nariadeniami“ a „otvorenú“.

Ďalej sme analyzovali význam výrazu „príkazy a nariadenia“ $\text{הַמִּצְוֹת וְהַפְּקֻדִים}$, ktorý je priradený bez predložkovej väzby k termínu „zapečatený“. Biblické komentáre navrhujú výklad, že tento výraz vyjadruje „podmienky a záväzky“ alebo „(zmluvné) podmienky“. Ak sa pozrieme na všetky biblické výskyty týchto výrazov, vidíme, že מִצְוָה a פֶּקֶד (resp. הַפְּקֻדָה v tvare feminina) použité spolu, sa vždy vzťahujú na božské prikázania a nariadenia. Mohli sme teda následne konštatovať, že tento význam, ktorý sa nachádza aj na iných miestach v celom Starom zákone, treba brať do úvahy aj vo v. 11. Možnosť, že by toto spojenie malo charakter legálneho významu v zmysle notárskeho postupu vyhotovenia kúpnej zmluvy, sa nám na základe skúmania javí ako nepravdepodobná.

Napokon, náš záver o interpretácii výrazu „príkazy a nariadenia“ nás priviedol k nutnosti prehodnotiť význam samotného slova „zapečatený“. Vo v. 10 a 44 je sloveso „pečatiť“ v úzkom vzťahu s aktom kúpy. Vo v. 10 ide o úkon kúpy zo strany Jeremiáša, vo v. 44 ide o anticipované budúce kúpnopredajné zmluvy. Vo vzťahu k tomuto významu „príkazy a nariadenia“, „zapečatený“ vo v. 11 zjavne presahuje perspektívu vymedzenú vo v. 10 a 44, ktoré predpokladajú bežný význam slova „pečatiť“ חתם, ktoré sa nachádza aj na iných miestach SZ a označuje činnosť pripevnenia pečate na dokument. V Iz 29,11 a 8,16 však nachádzame osobitné použitie slovesa „pečatiť“ חתם, ktoré je kontextom zároveň blízke Jer 32,11 MT. V Iz 29,11 sa prorocké videnie prirovnáva k zapečatenej knihe, ktorú nemožno čítať. V Iz 8,16 dostáva prorok príkaz zapečatiť „zákon“ a „svedectvo“. Naše porovnanie kontextov Jer 32 a Iz 8 potom ukázalo, že blízkosť týchto dvoch prorockých textov odráža ich zblíženie, ktoré nie je náhodné, ale zámerné, teda že je literárneho charakteru. Tento vzťah medzi Jer 32,11–14 MT a Iz sa prejavuje aj vo vzťahu k Iz 30,8. Tento úryvok naznačuje dvojité odovzdanie posolstva, prorockej kerygmy, čo sme pozorovali aj v prípade Jer 32,11.14 v MT, kde sú uvedené termíny „zapečatený“ a „otvorený“.

Ak vezmeme do úvahy všetky súvislosti medzi aktom kúpy v Jer 32 a Iz 8; 30, 8, ktoré sme mohli objasniť, dospejeme k záveru, že intencionálne spojenie medzi týmito textami sa najlepšie dá chápať tak, že dlhšia forma Jer 32, 11–14 je reлектúrou týchto pasáží z knihy proroka Izaiáša. Takéto vysvetlenie dáva na jednej strane význam „zapečatenému“ vo vzťahu k „príkazom a nariadeniam“, a súčasne ponúka koherentný pohľad na úkon kúpy, ako nám ho podáva hebrejské znenie MT.

2.3.3 Súhrnné porovnanie kratšej a kratšej formy narácie Jer 32,10–15

Doteraz sme sa v našej štúdií snažili vyhnúť priamemu porovnávaníu rozdielov medzi formou kúpnej zmluvy podľa LXX a formou, ktorú má táto narácia v MT. Závery, ktoré sme práve vyvodili pre každú z dvoch foriem aktu kúpy v Jer 32, nám to teraz umožňujú, a preto sa môžeme pokúsiť situovať dlhšiu formu voči krátkej forme rozprávania z hľadiska celku rozdielov.

Ak porovnáme dve podoby kúpnej listiny vo v. 11–14, prvým dôležitým rozdielom je počet spisov, ktoré vyhotovil prorok, o ktorom pojednáva v. 11. LXX preukázateľne hovorí o existencii jediného kúpnopredajného dokumentu, zatiaľ čo MT obsahuje v tomto verši dva samostatné spisy. Vo v. 14 obe formy knihy Jer poznajú ďalší

dokument. Tento dokument je v každej forme narácie označený inak. MT ho nazýva „otvoreným“ alebo „odhaleným“ dokumentom, LXX ho nazýva „na čítanie“ alebo „na ohlasovanie“. Vo zvyšku kapitoly sa hovorí vždy iba o jedinom dokumente. Ten je v MT aj v LXX zhodne označovaný ako „kniha kúpy“.

V dlhej forme je teda okrem v. 11–14 len jeden zmluvný notársky úkon. Krátka forma rozprávania, ktorú odzrkadľuje LXX, zostáva konformná s týmto charakterom kúpneho aktu vo v. 11. Okrem formálneho rozdielu v počte spisov, ktoré prorok vyhotovil v rámci aktu kúpy poľa, je tu však ešte zrejmy aj redakčný charakter rozdielov, ktorý dáva dokumentom v MT vlastný, špecifický význam. Ako sme videli, pluralita dokumentov, o ktorých sa hovorí vo v. 11–14 MT, je intencionálne literárne prepojená s Iz 8. Práve táto nová a zároveň pre naráciu v MT špecifická perspektíva oddeľuje od seba obidve formy vo v. 11–14. Táto zmena perspektívy je prítomná aj vo v. 14. Tu obidve formy rozprávania hovoria o ďalšom dokumente Jeremiáša, ale nie sú identické v zmysle charakteru tohto dokumentu. Spis „otvorený“ alebo „odhalený“ vo v. 11–14 v MT má priamy vzťah k „kúpnej knihe“. Ide o vzťah, ktorý možno vyjadriť binomickým vzťahom „zapečatený-otvorený“. Dokument „na čítanie“ alebo „na ohlasovanie“ vo v. 14 LXX sa lepšie rozumie vo vzťahu k prorockému symbolickému konaniu, ktoré ohlasuje Boží prísľubu spásy a obnovy.

Ak majú obidve formy knihy Jer predpokladanú spoločnú hebrejskú predlohu, *Vorlage*, aký je potom význam týchto rozdielov medzi MT a LXX?

Môžeme konštatovať, že orientácia na Božie prikázania a nariadenia, charakteristická pre MT vo v. 11–14, ako aj význam „otvoreného“ alebo „odhaleného“ dokumentu, charakterizuje súčasne aj súbor rozdielov medzi dlhou a krátkou formou Jer 32,11–14. Z perspektívy rozprávania vo v. 6–15 je zrejmé, že použitý slovník jasne zdôrazňuje právny aspekt Jeremiášovho úkonu. Vo v. 7–8 dvakrát čítame **דִּין** „právo“ alebo „právny zvyk“. Tento pojem veľmi často v sprevádza termíny **צִוְיָה** „prikázanie“ a **מִצְוָה** „nariadenia“ v celom Starom zákone. Tento právny aspekt je prítomný aj v skrátenej podobe LXX, ktorá slovo **דִּין** verne prekladá jeho gréckym ekvivalentom **κρίμα** „právo/súd“ vo v. 7–8. A nakoniec aj samotné rozprávanie je ohraničená božským výrokom: rozprávanie sa začína Pánovým slovom vo v. 6 a končí božským prísľubom spásy vo v. 15. Tieto právne termíny môžu mať aj profánny význam, zvlášť keď sa vyskytujú v biblických textoch samostatne a izolovane.

V rozprávaní vo v. 6–15 však môžeme vidieť túto právnu perspektívu zdôraznenú v MT prítomnosťou slovného spojenia „príkazy a nariadenia“ $\text{הַצְּוִיּוֹת וְהַדְּבָרִים}$, ktoré sa v Starom zákone systematicky a výlučne aplikuje na označenie Božích príkazov a nariadení. To naznačuje, že za takouto zmenou, ktorá pritom nenarúša zmysel ani koherenciu rozprávania vo v. 11–14 (a dokonca ani vo v. 6–15), vystupuje teologická motivácia, ktorá sleduje ešte tesnejšie prepojenie Pánovho prísľubu o priaznivej budúcnosti s božskými prikázaniami a nariadeniami a ich uchovaním pre budúcnosť, pre návrat z diaspory a pre obnovu krajiny.

Otázka, ktorú musíme následne zodpovedať je, či je možné túto zmenu orientácie, t. j. redakčnú intervenciu, výsledkom ktorej by bol konečným produktom narácia v MT potvrdiť aj naším predchádzajúcim štúdiom v. 11–14 v LXX. Zistili sme, že dokument „čítaný“ alebo „na ohlasovanie“ je s najväčšou pravdepodobnosťou prorocký spis odlišný od kúpnej zmluvy a že je súčasne dôležitý pre význam prorockého symbolického úkonu. Zdá sa, že redaktor MT vo v. 14 zamenil pôvodné אָרַק za súčasné לָלַג a uviedol ho aj do v. 11. Dokument „na ohlasovanie“ sa tak stal dokumentom „odhaleným“. Takáto redakčná intervencia však dôležitosť prorockej kerygmy v akte kúpy ani nepoškodila ani nijako neumenšila. Naopak, uvedenie Božích prikázaní a nariadení do tohto rozprávania vo v. 11 MT ešte viac priblížilo slovo Jeremiáša k Pánovmu slovu, ktoré prorok ohlasuje.

Naša predchádzajúca metodologická úvaha s predloženými závermi nám umožňuje odpovedať na otázku, ako mohli vzniknúť rozdiely medzi dlhým a krátkym textom Jer 32. Pri našom skúmaní rozdielov v obidvoch formách narácie sme našli ucelené literárne vysvetlenie celku najdôležitejších rozdielov, na ktoré sme sa na začiatku zámerne zamerali a ktoré sa nachádzajú vo v. 11–14. To znamená, že môžeme jednu formu umiestniť do vzťahu k druhej v zmysle modelov, ktoré sme predpokladali pre vzťah medzi LXX a MT. Kratšia forma textu v LXX zjavne nie je výsledkom činnosti samotného gréckeho prekladateľa, ktorý by skracoval svoju hebrejskú predlohu Jer 32. MT vychádza z toho istého hebrejského modelu Jer, o čom svedčí tiež skutočnosť, že zachováva spolu s ním spojitosť vo v. 10, 16 a 44, kde sa tiež predpokladá existencia jediného kúpneho dokumentu. K spoločnej perspektíve narácie, ktorú zdieľa spolu s LXX, pridáva navyše ešte svoju vlastnú perspektívu, ktorej je *textus receptus* zároveň aj svedkom. Túto novú perspektívu získava z reлектúry Iz 8, v dôsledku čoho nadobúda silnejší dôraz na božské prikázania a nariadenia, ktoré sa tak dostávajú do centra prorockého symbolického úkonu kúpy poľa a pre naplnenie

Božích přísľubov obnovy v budúcnosti. MT teda z hľadiska chronológie svedčí o neskoršej redakcii hebrejskej predlohy, ktorá bola predlohou gréckeho preklad Jer 32,10–15, čo je dôvodom rozdielov medzi týmito dvoma formami narácie.

Je možné na základe toho predpokladať, že táto redakcia je zodpovedná aj za ostatné rozdiely vo zvyšku kapitoly 32? Bogaert ukázal, že by to mohlo byť možné.⁵³ Vzhľadom na ich charakter to však nie je zrejme možné predpokladať s rovnakou mierou istoty v záveroch.⁵⁴ Napriek tomu môžeme vidieť tematické súvislosti medzi vv. 11–14 MT a vv. 17–44. Zničenie mesta sa v Jeremiášovej modlitbe predpokladá ako priamy dôsledok nevernosti Božím zákonom (v. 23). Pánova odpoveď nadväzuje na túto tému nevernosti a ďalej ju rozvíja v zmysle modlosľužby (vv. 30–36). Dôraz redakcie na prikázania a nariadenia v súvislosti s kúpou poľa dobre zapadá do tohto kontextu. Božie zákony a ich zachovávanie sú rovnako predpokladom pre vernosť ako aj pre vlastníctvo pôdy. Relektúra v. 11–14 MT podľa Iz 8 zdôrazňuje tieto témy, ktoré sú podkladom diskurzov vo v. 17–25 a 26–44. To nám umožňuje formulovať všeobecný predpoklad, že aj ostatné rozdiely vo zvyšku Jer 32 je možné vysvetliť na základe vzťahu medzi MT a LXX, aký sme práve stanovili pre vv. 11–14 vzhľadom na Iz 8.

Treba poznamenať, že samotná myšlienka vzťahu medzi Jer 32,11 MT a Iz 8,16 nie je úplne nová. John P. Peters už dávnejšie navrhol, že syntagma „prikázy a nariadenia“, םיִחְזִיקוּן הַמִּצְוָה הַהֵלֵקִים je glosa založená na Iz 8,16.⁵⁵ Tento návrh zostal vo väčšine komentárov k Jer 32 takmer bez povšimnutia. Z najnovších komentárov naň upozorňuje iba William L. Holladay, ktorý sa, nie bez istého váhania, tiež pridáva tohto návrhu pri svojom výklade Jer 32,11 MT.⁵⁶ Naše štúdium textovej komparácie potvrdzuje túto poznámku o vzťahu medzi Jer 32,11 MT a Iz 8,16, ale zároveň ukazuje, že nejde len o izolovanú glosu, ktorá sa týka len tohto konkrétneho spojenia vo v. 11. Naopak, tento vzťah je užší a odhaľuje sa v ňom redakčný zámer pre celok rozprávania o úkone kúpy, ktorý je dôvodom existencie rozdielov medzi MT a LXX v Jer 32,10–15.

⁵³ Pozri BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre, s. 63–68.

⁵⁴ Menej dôležité rozdiely medzi MT a LXX vo zvyšku kapitoly, ich analýza a porovnanie, nemusia poskytnúť také zrejme výsledky, ako je to napr. v prípade tzv. Jeremiášových vyznaniach, porov. KILUNGA, Godefroid Bambi. *Prééminence de YHWH ou autonomie du prophète. Etude comparative et critique des confessions de Jérémie dans le text hébreu massorétique et la « Septante »*. (OBO 254). Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, s. 193.

⁵⁵ PETERS, John P. Notes on Some Difficult Passages in the Old Testament. *Journal of Biblical Literature* 1892, roč. 11, č. 1, s. 43.

⁵⁶ HOLLADAY, William L. *Jeremiah* 2, s. 215.

Záver

V našej práci sme jednotlivo skúmali naráciu o kúpnej zmluve v Jer 32 v jej gréckej (kratšej) a hebrejskej (dlhšej) forme. Ako sme mohli konštatovať, porovnanie vzťahu medzi týmito formami knihy a otázka pôvodu rozdielov medzi nimi predstavuje komplexný exegetický a historicko kritický problém. Jeho riešenie si tiež vyžaduje komplexný metodologický prístup, keďže na jednej strane je potrebné textovo kriticky evaluovať jednotlivé varianty, ale tiež je potrebné k tomu prizvať pomoc literárnej kritiky textu. V prípade rozdielov, ktoré nie sú z kvantitatívneho pohľadu významné, môžu byť výsledky porovnania dlhšej a kratšej formy do veľkej miery diskutabilné a neisté.

Napriek tomu úsilie skúmať otázky pôvodu týchto rozdielov môže priniesť zaujímavé výsledky, ktoré umožňujú na jednej strane lepšie porozumieť nejasným miestam v texte príslušnej formy narácie a zároveň odhaliť možné redakčnú intervenciu, ktorá osvetľujú vzájomný vzťah medzi hebrejskou a gréckou formou knihy.

V našom úryvku narácie o kúpnej zmluve sme tak mohli dospieť k niekoľkým zisteniam, ktoré potvrdzujú našu tézu:

1. Grécky text pozná len jeden zapečatený kúpny dokument, t. j. kúpnu zmluvu, ktorú vyhotovil prorok Jeremiáš. LXX o ňom vždy hovorí v singulári (v. 10, 16, 25 a 44).
2. Grécky text naznačuje vo v. 14 existenciu ďalšej „knihy“ označenej „na čítanie“, resp. „na ohlasovanie“. Táto kniha, či zvitok dostáva svoj význam v kontexte symbolického prorockého úkonu v zmysle prorockého ohlasovania, kerygmy, zameranej na ohlásenie Pánovho prísľubu budúcej obnovy.
3. Hebrejský text obsahuje popri zapečatenej kúpnej zmluve ešte jeden spis, ktorý je označený ako „otvorená kniha“ a v. 11 a 14 sa najlepšie chápu v tom zmysle, že ide o dva rôzne dokumenty, či zvitky, z ktorých je jeden zapečatený (kúpna zmluva), a druhý nezapečatený.
4. Okrem druhého zvitku, hebrejský text spája kúpnu zmluvu s „príkazmi a nariadeniami“. Určili sme, že ich význam nie je v zmysle profánnych predpisov vo vzťahu k notárskemu úkonu kúpy poľa. Ich význam chápeme v náboženskom význame Božích príkazov, pretože taký je ich stabilný význam v celom SZ. V narácií sa tak význam uschovania kúpnej zmluvy ako znamenia

pre budúcnosť posúva smerom k uchovaniu Božích príkazov pre budúcnosť, ktorú Jeremiáš tak nielen ohlasuje, ale zároveň zabezpečuje aj existenciu Božích príkazov pre život Judejcov po návrate z diaspory.

5. Tento aspekt významu symbolického úkonu Jeremiáša LXX nie je prítomný. Ostáva v rovine prorockého ohlasovania Božieho prísľubu pre priaznivú budúcnosť.
6. Zapečatený zvitok (kúpna zmluva) spolu s Božími príkazmi uschovanými pre budúcnosť je lexikálne a tematicky previazaná s Iz 8,16; 30,8 a 29,11.
7. Relektúra kratšieho textu, ktorý je reflektovaný v LXX, na základe týchto textov je najpravdepodobnejšie vysvetlenie pre redakčný vznik rozdielov medzi kratšou a dlhšou formou Jer 32,10–15. Takáto relektúra dáva MT vlastnú teologickú perspektívu spojenú s Božími zákonmi a zároveň oddeľuje MT od kratšej formy LXX tak, ako redakcia oddeľuje text od jeho staršej predlohy.
8. Relektúra a redakcia textu, ktorá obohacuje prorocký úkon kúpy poľa o vlastnú teologickú perspektívu, je pravdepodobnejšia ako redakčné spracovanie, ktoré by ju naopak v konečnom dôsledku potlačilo. Preto jej možno pripísať na konto pôvod rozdielov medzi MT a LXX v narácii Jer 32,10–15.

Ako sme už spomenuli vyššie, tieto naše závery sa opierajú len o textové a literárne hodnotenie variácií medzi hebrejským a gréckym textom. Zdá sa nám preto v ďalšom kroku potrebné preskúmať, či naše závery obstoja, keď sa postavia do vzťahu k historickým starovekým zmluvným dokumentom z archeologických nálezov na Blízkom východe.

Zoznam použitých skratiek

Skratky názvov biblických kníh

Tieto skratky citovaných biblických kníh sú uvádzané podľa vydania slovenského katolíckeho prekladu Písma (SSV). Citácie biblického textu v slovenčine sú autorským prekladom.

Ostatné skratky

AB	<i>Anchor Bible Commentary Series</i>
ČEP	<i>Český ekumenický preklad, 1985</i>
ed.	editor, editori
dosl.	doslovne
LXX	grécky preklad Septuaginty
ms	manuskript
MT	masoretský text
OBO	<i>Orbis Biblicus et Orientalis</i>
os.	osoba
napr.	napríklad
po Kr.	po Kristovi
porov.	porovnaj
pozn.	poznámka
pred Kr.	pred Kristom
s.	strana
SEB	<i>Biblia. Slovenský ekumenický preklad, 2018⁴</i>
SSV	<i>Sväté Písmo Starého i Nového zákona, 1995 (slovenský katolícky preklad)</i>
SZ	Starý zákon
t. j.	to jest
tzv.	takzvaný
v.	verš, verše
YHWH	prepis štyroch konsonantov (t. j. tetragramu), ktoré spolu tvoria vlastné meno Boha Izraela v hebrejčine.

Zoznam literatúry

Pramene

Biblia Hebraica (KITTEL, Rudolph – KAHLE, Paul, ed.). Stuttgart: Privileg. Wurt. Bibelanstalt, 1937³.

Biblia Hebraica Stuttgartensia (ELLIGER, Karl et al., ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990⁴.

Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes (RAHLFS, Alfred, ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979 (= 1935).

Jeremias. Baruch. Threni. Epistula Jeremiae. (Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum, 15. ZIEGLER, Joseph ed.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1976².

Monografie

BARTHÉLEMY, Dominique. *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 2. Isaïe, Jérémie, Lamentations.* OBO 50, 2. Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.

CORNILL, Carl H. *Das Buch Jeremia.* Leipzig: C. H. Tauchnitz, 1905.

GIESEBRECHT, Friedrich. *Das Buch Jeremia.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1907².

GRAF, Karl H. *Der Prophet Jeremia erklärt.* Leipzig: T. O. Weigel, 1862.

HITZIG, Ferdinand. *Der Prophet Jeremia.* Leipzig: Weidmannsche Buchhandlung, 1841.

HOLLADAY, William L. *Jeremiah 1: A Commentary on the Book of the Prophet Jeremiah Chapters 1-25.* Minneapolis: Fortress Press, 1986.

— *Jeremiah 2: A Commentary on the Book of the Prophet Jeremiah Chapters 26-52.* Minneapolis: Fortress Press, 1989.

JANZEN, J. Gerald. *Studies in the Text of Jeremiah.* Cambridge, MA: Harvard University Press 1973.

JOUÖN, Paul. *A Grammar of Biblical Hebrew. Translated and Revised by T. Muraoka.* Rome: Pontifical Biblical Institute, 1991.

KILUNGA, Godefroid Bambi. *Prééminence de YHWH ou autonomie du prophète. Etude comparative et critique des confessions de Jérémie dans le texte hébreu*

massorétique et la «Septante». (OBO 254) Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

LUNDBOM Jack R. *Jeremiah 1-20*. AB, 21A. New York: Doubleday, 1999.

LUNDBOM Jack R. *Jeremiah 21-26*. AB, 21B. New York: Doubleday, 2004.

MIGSCH, Herbert. *Jeremias Ackerkauf. Eine Untersuchung von Jeremia 32*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.

SHEAD, Andrew G. *The Open Book and the Sealed Book. Jeremiah 32 in Its Hebrew and Greek Recensions*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2002.

STULMAN, Louis. *The Prose Sermons of the Book of Jeremiah: A Redescription of the Correspondances with the Deutoronomistic Literature in the Light of Recent Text-critical Research*. Atlanta: Scholar Press, 1986.

TOV, Emanuel. *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*. Jerusalem: Simor Ltd., 1997.

ZIEGLER, Joseph. *Beiträge zur Jeremias-Septuaginta*. (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1958.

Články

BOGAERT, Pierre-Maurice. Le livre de Jérémie en perspective: les deux rédactions antiques selon les travaux en cours. *Revue Biblique* 1994, roč. 101, č. 3, s. 363–406.

BOGAERT, Pierre-Maurice. Les documents placés dans une jarre. Texte court et texte long de Jr 32 (LXX 39). In DORIVAL, Gilles – MUNNICH, Olivier (ed.). *Selon les Septante. Hommage à Marguerite Harl*, Paris: Cerf 1995, s. 53–77.

PETERS, John P. Notes on Some Difficult Passages in the Old Testament. *Journal of Biblical Literature* 1892, roč. 11, č. 1, s. 38–52.

TOV, Emanuel. Exegetical Notes on the Hebrew Vorlage of the LXX of Jeremiah 27 (34). *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 1979, roč. 91, č. 1, s. 73–93.

TSUMURA, David Toshio. Litterary Insertion (AXB Pattern) in Hebrew Bible. *Vetus Testamentum* 1983, roč. 33, č. 4, s. 468–482.